

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28

Güz 2013 Fall 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

CUMHURİYET DÖNEMİ KUR'ÂN TERCÜMELERİ BAĞLAMINDA BİR MEÂL VE BİR MÜTERCİM: İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU (1886-1978) VE KUR'ÂN ÇEVİRİSİ¹ (ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM)

IN THE CONTEXT OF THE REPUBLICAN PERIOD TRANSLATIONS OF THE QUR'ÂN, A TRANSLATION AND AN INTERPRETER: İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU (1886-1978) AND THE TRANSLATION'S OF THE HOLY QUR'ÂN (A CRITICAL APPROACH)

Ercan ŞEN*

Öz

Kur'ân-ı Kerim'in tercümelere her dönem yapılagelmiştir. Bu faaliyet bilhassa Cumhuriyet döneminden itibaren artış göstermiş, günümüzde yaklaşık iki yüz civarında Kur'ân meâli okuyucuyla buluşmuştur. Bu çevirilerin bir kısmı, Kur'ân'ın ilâhî mesajını doğruya yakın bir şekilde aktarmayı başarırken diğer bir kısmı da içinde bulunulan tarihi ve siyasi ortamdan olumlu veya olumsuz etkilenerek bu ilâhî mesajı muhataba aktarma noktasında sönük kalmıştır. İşte bu çalışmamızda, bazı reformist fikirleri ve görüşleri tenkide uğramış, Cumhuriyet döneminin tartışmalı simalarından olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) ve onun, Türkçe Kur'ân tartışmaları gölgesinde 1957 yılında tamamladığı "Kur'ân Meâli" eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda bir taraftan Baltacıoğlu'nun hayatı, çalışmaları, görüşleri, meâlin yazılış amaçları, meâl hakkındaki tartışmalar ele alınmış; diğer taraftan da onun çokça tartışılan Kur'ân meâli dil, üslup ve muhteva yönlerinden eleştirel bir gözle değerlendirilmeye gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Çeviri, Öztürkçe, Baltacıoğlu, Âyet, Yöntem.

Abstract

Translations of the Holy Qur'an continued to be held each period. This activity has increased, particularly from the Republican era, today readers met with about two hundred Qur'an translations. Some of these translations, managed to convey the divine message of the Qur'an as close to the truth, another part of the translations in the positive or negative influence of the environment in the current historical and political point of transfer to the addressee of this divine message was uninspiring. Here in this study, some reformist ideas and views have been criticized, the controversial figure in the Republican era, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) and the shadow of Turkish Qur'an discussions completed in 1957 "Qur'an Translation's" had been discussed in a critical way. In this context, in this study Baltacıoğlu's life, studies, opinions, meaning the purposes of writing Qur'an translation's, translation of the Qur'an taken up the debate on; the other hand his much-discussed Qur'an translation's language, style and content aspects of the evaluation has been tried with a critical eye.

Keywords: Qur'an, Translation, Pure Turkish, Baltacıoğlu, Verse, Method.

¹ Bu makale "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Kur'ân Meâli" konulu Yüksek Lisans Tezinden uyarlanmıştır.

*Arş. Gr., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Tefsir Bölümü.

I-HAYATI², ESERLERİ VE GÖRÜŞLERİ

1.Hayati

Yaşadığı dönem içerisinde sanattan edebiyata, dinden siyasete, eğitimden sosyolojiye kadar pek çok alanda önemli bir sîma olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, 28.2.1886 yılında İstanbul Cihangir’de dünyaya gelmiştir. Babası Kırşehir Mucur’lu bir ailenin oğlu olan Baltacıoğlu İbrahim Ethem, annesi ise Düzelci Hamide veya Hamdüne hanımıdır. Baltacıoğlu’nun çocukluğu, büyük babası Abdurrahman Efendi’nin İstanbul Cihangir’deki Yeni Çeşme sokağında yaptırdığı büyük ahşap evde geçmiştir.(Baltacıoğlu, 1938: 15)

Baltacıoğlu’nun babası kalem memuru, kültürlü ve mükemmeliyetçi bir insandır. Bu mükemmeliyetçiliği oğluna da aşlamış, yetişmesinde ona rehberlik yapmıştır.(Aytaç, 1979: 166) Aynı zamanda babası İbrahim Ethem, hattat, müziğe meraklı, Kur’ân-ı Kerîm üzerinde incelemeler, tercümeleyen yapan, bunları yayınlayan kültürlü ve açık fikirli biridir.(Akgün, 1978: 38) Babasının yanı sıra annesinin de onun yetişmesinde ve şahsiyetinin teşekkülünde mühim bir yeri vardır. Özellikle onun manevî, ahlakî, kültürel ve şahsi yönlerinin teşekkülünde annesinin büyük etkisi olmuştur.(Baltacıoğlu, 1938: 17)

Baltacıoğlu, eğitimine Cihangir dolaylarındaki Sirkeli Mescit mahallesindeki mahalle mektebinde başlamış, bir çok defa okul değiştirdikten sonra en sonunda Kışla Arkası İlk mektebine girerek ilköğrenimini burada tamamlamıştır.(Baltacıoğlu, 1938: 15) İdâdî (lise) hayatına 1899’da başlamış ve 1903 yılında Vefa İdâdisi’nden mezun olmuştur.(Tozlu, 1989: 5) Yüksek öğrenimini ise Dârulfünûn-i Osmânî’nin Ulûm-i Tab’iyye (Fen) şubesinde ikmal etmiştir.

Hareketli ve buhranlı bir eğitim hayatından sonra bir süre gayr-i resmî olarak hat dersi hocalığı yapan Baltacıoğlu, resmî olarak ilk hocalığa 1908’de Fatih Çarşamba’da açılan Darümuallimîn-i İbtidâiyye’de hat hocası olarak başlamıştır. O sıralarda okula kendisi gibi reformcu düşüncelere sahip Satı Bey müdür olarak atanınca, bu noktada yolları kesmiştir. Bir süre sonra Baltacıoğlu, Satı Bey’in tavsiyesi ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin tasvibiyle, Maarif Vekâletince Avrupa ülkelerinde pedagoji ve el işleri konularında incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilmiştir. Ardından başta Fransa olmak üzere İngiltere, Belçika, İsviçre ve son olarak Almanya’da araştırmalarda bulunmuş (Tozlu, 1989: 7), dönüşünde aynı kurumda görevine devam etmiş ve çalışma hayatı boyunca neredeyse eğitimin her kademesinde görev almıştır.

1919 yılında hocalığına atandığı Dârulfünûn’da Edebiyat Fakültesi Reisiği ve Eminlik (Dekanlık ve Rektörlük) görevlerinde bulunmuştur. Ancak 1933 yılında İstanbul Dârulfünûn’u ilgâ edilip, yerine İstanbul Üniversitesi kurulunca, birçok öğretim üyesi gibi Baltacıoğlu’nun da üniversitedeki görevine son verilmiştir. Kendisi bu arada boş durmayarak 1933-1942 yılları arasında, Yeni Adam dergisini çıkarmaya devam etmiştir. 1942 yılında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Baltacıoğlu’nun eski kürsüsünü Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne aktarıncaya Baltacıoğlu, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Pedagoji Kürsüsü’nün ilköğretim üyeliğini yapmış, ayrıca burada Pedagoji, Terbiye Tarihi (Eğitim Tarihi) ve Usul-i Tedris (Öğretim Yöntemleri) derslerini okutmuştur.

Hocalığı kendine hayat felsefesi haline getiren Baltacıoğlu, 1942’ye kadar hocalığını sürdürmüştür. 1942-1950 yılları arasında iki dönem ard arda milletvekilliği yapmış, 1950 yılında emekli olmuştur. 1950’den sonra ise bir yandan Yeni Adam dergisini çıkarırken, bir

² İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, yoğun çalışmaları esnasında sesini daha iyi duyurabilmek, düşüncelerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için 1934 yılında haftalık bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Peyami Safa’nın desteğiyle çıkardığı bu fikir dergisinin adı Yeni Adam’dır. Dergi siyasi bir haberi sebebiyle bir yıl süreyle kapatıldıktan sonra (3 Mart 1938-9 Mart 1939) tekrar açılmış ve yayın hayatına başarıyla devam etmiştir. Bu dergi Baltacıoğlu’nun vefat yılı olan 1978’e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin 1938 yılında çıkan muhtelif sayılarında Baltacıoğlu “Hayatım” başlığıyla kendi hayatıyla ilgili bilgiler vermiştir. Çalışmamızda hayatıyla ilgili olarak verilen bilgiler, çoğunlukla derginin bu sayılarına dayanmaktadır.

yandan da çeşitli konularda eserler yazıp, konferanslar vererek çalışma hayatını sürdürmüş, 1.4.1978'de Ankara'da vefat etmiştir.

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, hayatını Türk ilim, kültür ve sanatına adamıştır. Hat sanatında yeni bir buluş yapmış; bu yazı, 'alev yazısı' adıyla meşhur olmuştur. Aynı zamanda Türk tiyatrosunun gelişmesine katkı sağlamış, ilim ve kültür hayatının her safhasına ait kıymetli eserler ortaya koymuştur. Faydalı olduğuna inandığı her konuya ayırım yapmaksızın eğilmesi farklı çevrelerce tenkit edilmiştir.(Er, 1993: 162) Her yönüyle yenilikçi ve mücadeleci bir karaktere sahip olan Baltacıoğlu, ömrünün sonuna kadar bu özelliğini devam ettirdiği gibi girdiği her işi sonuçlandıran, farklı tarafları görebilme yeteneğine sahip, sanatçı ve eğitimci kişiliğini ön planda tutan bir kimse olmuştur.

Çalışma alanı daha çok eğitim-öğretimle ilgili olan Baltacıoğlu, Türk Maarif hayatının şekillenmesinde bizzat aktif rol almıştır. Bundan dolayı onun bir diğer adı da 'Terbiyecisi İsmail Hakkı' olmuştur. Özellikle Sosyoloji ve Pedagoji konularında Türkiye'de ilk çalışmalar ona aittir. Türkiye'de ilk Pedagoji kürsüsünü o kurmuş ve bir süre bu kürsünün başkanlığını yürütmüştür.

Osmanlı ve Cumhuriyet çizgisinin çatıştığı, iki kültürün birbiriyle hesaplaştığı bir devrede yaşayan Baltacıoğlu, bu dönemde birbirinden farklı pek çok görevde bulunmuştur. Baltacıoğlu, girdiği savaşıardan gücünü, toprağını, itibarını, beyin gücünü ve en önemlisi yetişmiş pek çok insanını kaybederek çıkan ve geldiği noktada geçmişini sorgulayan bir toplumda yetişmiş biri olarak, çeşitli alanlarda gerçekleştirilen değişim süreçlerinin hem öznesi hem nesnesi olmuştur. Diğer taraftan bu değişim sürecinin, fikirlerinde ve yazılarında açıkça görüldüğü gibi, onun reformcu kimliğini besleyen bir yönü de olmuştur.

2. Eserleri

Baltacıoğlu yazarlığa 1903 yılında İkdam gazetesinde başlamış aynı zamanda Dergâh dergisinin kurucuları arasında da yer almıştır. 1923 yılında Dergâh dergisinin kapanmasından sonra 1934 yılına kadar yayıncılıkla ilgilenmemiş, gazete ve dergilere yazılarını sunmakla yetinmiştir. Akşam, Milliyet gibi gazetelerde ve Türk Yurdu, Milli Mecmua gibi dergilerde sık sık yazıları yayımlanmıştır. Dârülfünûn'dan ihracından sonra, yayın faaliyetleri ölümüne kadar devam edecek olan Yeni Adam³ adlı haftalık dergiyi çıkarmaya başlamıştır.(Kaçmazoğlu, 2001: 204) Pedagoji, felsefe, sosyoloji, ilahiyat ve sanat alanlarındaki fikrî eserlerin yanı sıra roman ve sahne eserleri gibi edebi eserleri de kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede yazılar yazan Baltacıoğlu'nun 133 kitabı ve 1911 makalesi yayımlanmıştır.(Göral, 2003: 608) Buna muhtelif dergi ve gazetelerde yazmış olduğu makaleler dâhil değildir.⁴ Burada Baltacıoğlu'nun eserlerinin tam listesini belirtmek yerine onun sadece dini ve felsefi içerikli eserlerini aktarmak istiyoruz:

- 1-Terbiye ve İman, Yeni Turan Matbaası, İstanbul 1914.
- 2-Din ve Hayat, Kader Matbaası, İstanbul 1918.
- 3-Felsefe, Sebat Basımevi, İstanbul 1938.
- 4-Kalbin Gözü, Yeni Adam Yayınları, İstanbul 1942.
- 5-Kur'ân (Tercüme), Yıldız Gazetecilik ve Matbaacılık, Ankara 1957.
- 6-Büyük Tefsir: Allah Nedir? I. Kitap, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1961.

³ Baltacıoğlu'nun çalışmalarının en değerlisi ve kalıcısı Yeni Adam dergisi sayılabilir. 1 Ocak 1934'te başlayan, 45 yıl yayını aksatmadan sürdüren Yeni Adam, 1978'e kadar 920 sayı çıkmıştır. Eğitimden siyasete, dinden edebiyata ve sanattan kültüre her konuya değinen Yeni Adam, alanında en uzun ömürlü olan dergilerden biridir. Yine 1956-1957 yılları arasında 'Din Yolu' adında bir dergi daha çıkaran Baltacıoğlu'nun, bu derginin ilk yedi sayısında çalışmaları vardır.

⁴ Değişik dergi ve gazetelerde yayımlanan makalelerin ayrıntılı dökümünü görmek için bkz. Necmettin Tozlu (1989), İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma, Ankara: MEB Yayınları, s. 211-275.

3.Görüşleri

3.1.Genel Görüşleri

Baltacıoğlu'unun fikirlerinin oluşumunda Batılı felsefeci ve sosyologlardan Durkheim, Le Bon, Bergson ve J.J.Rousseau, Türk düşünürlerinden ise Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Prens Sabahaddin ve eğitimci Satı Bey gibi kimseler rol oynamıştır.(Ülken, 1966: 747-760) Özellikle de Ziya Gökalp onu en çok etkileyen isim olarak zikredilebilir. Hatta kendisi Türk sosyolojisinde, Durkheim ekolünün Ziya Gökalp'ten sonraki önemli temsilcilerinden biri olarak görülmektedir.

1950'lerin önde gelen fikir adamları arasında bulunan Baltacıoğlu, o döneme, dönemin ruhuna ve genel siyasetine yakın fikirler savunmuş, savunduğu bu fikirleri Yeni Adam, Ulus, Türk Düşüncesi, Din Yolu gibi gazete ve dergilerde dile getirmiştir.(Şen, 2008: 44)

Baltacıoğlu her ne kadar hayatı boyunca almış olduğu görevleri, yayımladığı eserleri ve düşünce yapısı ile Türk siyaset hayatında muhafazakârlık akımı içerisinde değerlendirilse de o, kendisini muhafazakar olarak tanımlamaktan ziyade, laik düşünceli birisi olarak nitelendirmiş(Baltacıoğlu, 1994: 179), muhafazakârlığı yeni toplumda yaşama gücü kalmamış ölü değerlere ve göreneklere bağlılık şeklinde yorumlamıştır.(Göral, 2003: 609)

Baltacıoğlu, maarif meseleleriyle yakından ilgilenecek bu meselelerin çözümüne dair yenilikçi fikirler ve projeler sunmuş (Baltacıoğlu, 1940: 18), eğitimin okuma-yazma becerisi kazandırmakla bitmediğini, öğretici ve düşündürücü taraflarının ön plana çıkarılması gerektiğini savunmuştur.(Baltacıoğlu, 1914: 9-10)

Kendisi, II. Meşrutiyet yıllarında doğrudan siyasetin içerisinde olmamışsa da milliyetçiliğe, toplumculuğa, halkçılığa yaklaşımı ile ittihatçılara yakın bir yerde durmuştur. 1928'lerde yürütülen inkılâp hareketleri içerisinde bizzat rol almış, bilhassa 'din inkılâbı' gündeme gelince bu konuda bir rapor sunmuştur. Bu rapor, ibadetin şeklinden, mabedlerin düzenlenmesinden, ibadet diline kadar birçok konuyu irdelemekte ve bazı çözümler sunmaktadır. Ancak bu rapor reformist yaklaşımlar taşıdığı için çok tepki çekmiştir.(Ergin, 1977: 1938-2004.)

Batı tipi bir kalkınma ve demokrasiyle yenileşmenin olacağını savunduğu ve dinin de bundan payına düşeni alması gerektiğini dile getirdiği için (Türkdoğan, 1983: 125) onun din hakkındaki görüşleri dönemin bazı İslamcılar tarafından sıkça eleştirilmiştir.

Uzun süre Türk Dil Kurumu Terim Kolu Başkanlığı da yapan Baltacıoğlu, Türk dilini sadeleştirme ve öztürkçe çalışmalarında aktif olarak görev almıştır.(Baltacıoğlu, 1936: 3)

Cumhuriyetin ilanı ile beraber ulus-devletin meşruiyetini sağlamaya yönelik dini dönüştürme, diğer bir ifadeyle dini millileştirme kapsamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Türk asıllı olduğu, yine İmam-ı Azam Ebû Hanife ve İbn Rüşd gibi birçok İslam âliminin Türklerin soyundan geldiği gibi tezler ortaya atılmaya başlanınca, Baltacıoğlu çalışmalarıyla bu tartışmalı tezlere destek vermiş, 1924 yılında kaleme aldığı birkaç makalede Hz. İbrahim'in Türklüğü meselesi üzerinde durarak;⁵ Hz. İbrahim'in Türk olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Ancak ölümüne yakın zamanlarda bu türden fikirlerinin yumuşamaya başladığı, hatta onları terk ettiği belirtilmiştir. Özellikle dini meseleler hakkında ilk yazılarında görülen aşırı ve reformist fikirlerinin, hayatının son zamanlarında yumuşadığı, gerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde gerekse kendisinin çıkarmış olduğu "Din Yolu" dergisinde dini konularla ilgili daha isabetli ve tutarlı ilmî yazılar yazdığı belirtilmiştir.(Bayraktar, 1992: 37)

⁵ Bu yazılar için bkz. Baltacıoğlu, "Hz.İbrahim Bir Türktür", Tevhid-i Efkâr, 9-10 Haziran 1340; "Hz.Sârâ Hz.İbrahim'in Nesi İdi?" Tevhid-i Efkâr, 19 Haziran 1340.

3.2.Din Hakkındaki Görüşleri

Dini, toplumdaki fertlere fedakârlık duygusu veren, Allah rızası için bir faaliyette bulunmaya sevk eden bir olgu ve doğuştan gelen bir duygu (Akgün, 1978: 41)olarak anlayan Baltacıoğlu, dini başlı başına bir olgu olarak ele almamış, onu toplumu oluşturan unsurlar olan dil ve sanat gibi öğelerden en önemlisi olarak görmüştür.(Baltacıoğlu, 1996: 12)

Bunun yanında dini, bir tecrübe alanı olarak kabul eden Baltacıoğlu, dinî tecrübenin sırf ahlâki ve bedîî bir tecrübe olarak belirlediğini, bu tecrübenin de yemek, içmek, uyumak vb. gibi bedenî arzuları en aza indirgemek, sonsuzluk ve mekânsızlık gibi metafizik alanla irtibat kurmak, gelip geçici şeylere değer vermeyip kemâl ve bekâ surlarının peşinden gitmek gibi zühhd hayatı yaşamak tarzında üç niteliğe haiz olduğunu ifade etmiştir.(Kolçak, 1968: 43)

Batı tipi bir kalkınma taraftarı olan Baltacıoğlu, dinin de bu kalkınmadan payını alması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu anlamda batıda din ile ilgili yapılan reformlar bağlamında Kur'an'ın bir an önce Türkçeye çevrilmesini (İncillerin ana dillere çevrilmesinden hareketle), bir Türk-İslam İlahiyat Fakültesinin kurulmasını, Türk'e özgü, onun öz benliğini, duygularını harekete geçirecek, anladığı dilde ibadet edebileceği bir din için reformların yapılmasını önermiştir.(Baltacıoğlu, 1956: 2; Kaçmazoğlu, 2001: 211)

İçinde bulunulan medeniyet buhranına da değinen Baltacıoğlu, Osmanlı'nın yükselişinde dinin büyük bir rolü olduğunu, ancak bu karmaşık ortamda dinin eski etkiyi gösteremeyeceğini, dinî bir medeniyetin bu asrın ihtiyacına cevap veremeyeceğini ve farklı çareler üzerinde durmak gerektiğini belirtmiştir. Ona göre aranan ideal, din değildir ve dinin yerine başka çareler üretmek lazımdır.(Baltacıoğlu, 1914: 26)

Bir eğitimci olarak din eğitiminin önemine vurgu yaparak, insanlara, din gerçeğine uygun doğru düşünceleri öğretmek gerektiğini söylemiştir. Dinin, bir eğitim ve öğretim işi olmadan önce bir bilgi, bilim ve felsefe konusu olduğu gerçeğinin unutulmaması gerektiğini hatırlatmış, bilginin, bilimin, felsefenin bulunmadığı yerde eğitim ve öğretimin göreneklerden kurtulamayacağını savunmuştur.(Baltacıoğlu, 1956: 5)

Yine dinin sosyal ve kolektif varlığını doğru anlamının din eğitiminin en önde gelen işi olması gerektiğini söyleyerek dinin görevinin öğretmek değil, yaşatmak olduğunu kaydetmiştir. Ona göre din eğitiminden beklenen ahlâklı, faziletli, diğer insanlarla beraber olmayı seven, cesaretli, karakteri sağlam insan yetiştirmede işlevsel olmasıdır.(Çelik, 1999: 177)

Hülâsa etmek gerekirse Baltacıoğlu'nun, o dönemdeki birçok Türk aydını gibi dini vicdanî bir alanla sınırlandırmaya dönük fikirlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Batı tarzı bir reformdan yana olan Baltacıoğlu, buna paralel olarak yaşanan medeniyet krizinden çıkış yolunun dinden geçmediğini vurgulayarak dinin yerine başka bir idealin ikame edilmesini tavsiye etmiştir. Bir eğitimci olarak ise din eğitiminin gerekliliğini savunmuş, bu eğitimin daha nitelikli olması gerektiği üzerinde durarak yeni teklifler sunmuştur.

3.3.Kur'an Hakkındaki Görüşleri

Baltacıoğlu'na göre Kur'an, indiği ilk dönemde doğru şekilde anlaşılmış, buna bağlı olarak tarihte yüksek bir İslâm medeniyeti vücuda gelmiştir. Ancak günümüzde İslâm'ın ruhu kaybedilmiş, bunun sonucunda Kur'an yeterince anlaşılmaktan uzak kalmıştır.(Baltacıoğlu, 1996: 18) Nitekim buna bağlı olarak Kur'an'ın kendine has olan felsefesi araştırılmamış veya bu felsefenin üzerinde durulamamıştır. (Baltacıoğlu, 1951: 2) Daha da ötesi şimdiye kadar Kur'an'ın yalnız çevirileri ve tefsirleri yapılmış, ancak felsefî bir anlayışla Kur'an incelemesi yapılmamıştır.(Baltacıoğlu, 1953: 2)

Baltacıoğlu, Kur'an'da hiçbir düşünce ve hiçbir bilim yanlısının bulunmadığını belirterek Kur'an'ın doğrunun kendisi olduğunu söylemiştir. Kur'an'da sıkça bahsedilen tabiat olaylarının pozitif bilimlerin verileriyle uygunluk gösterdiğini kaydetmiştir. Bunların yanı sıra Kur'an-ı Kerim'in yalnız akla değil, hem akla hem de gönle hitap ettiğini, Kur'an'daki mucizelerin tabiatüstü olaylar olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.(Baltacıoğlu, 1961:

20)

Yaşadığı zaman dilimi içerisinde bir din buhranı olduğunu düşünen Baltacıoğlu, bu buhranı aşmanın ancak içtihadla sarılmakla mümkün olabileceğini belirtmektedir. Fakat bu içtihat ne Kur'an'a harfi harfine bağlı olanların içtihadı, ne de hayatı Kur'an'dan çıkarılanların içtihadıdır. Ona göre içtihat, hayat ile Kur'an'ın doğrudan doğruya, ilmi ve dîni bir metot çerçevesinde birleştirilmesidir. İctihat eden kişi, sağ elini Kur'an'a, sol elini de hayata koyarak bu iki unsurun vicdanında yarattığı imanı etrafa yayarak hayata yön vermek durumundadır. (Baltacıoğlu, 1996: 35)

Pozitif bilimlerin yoluyla Kur'an'a yaklaşmanın yanlışlığına da değinen Baltacıoğlu, Kur'an felsefesindeki ana gayenin Kur'an'daki mutlak gerçeklere erişmek, bunları kavramak olduğunu söylemektedir. Baltacıoğlu, pozitif bilimlerde kullanılan kartezyen mantığın Kur'an'a uygulanması durumunda, onun gözümüze anlaşılmasız bir yığın olarak görüneceğine değinmektedir. (Baltacıoğlu, 1953: 5)

Baltacıoğlu, Kur'an'ı anlamak için akıl ve duyu mantığı olmak üzere iki mantığın birlikte kullanılması gerektiğini belirtmektedir. (Baltacıoğlu, 1953: 5) Çünkü Kur'an sadece akla söylemekle yetinmez. Yeri geldiği zaman aklın yanında gönle de hitap eder. Böylece her iki ihtiyacı gideren bir özellik taşır ki bu, onun ilahi bir mesaj olmasının gereğidir. (Baltacıoğlu, 1961: 24) Dolayısıyla Kur'an'ın ebedi gerçekleri, kuru akılla değil, canlı akıl veya diğer bir ifadeyle 'artistik akıl, filozofik akıl' adı verebilecek bir akılla anlaşılabilir. (Baltacıoğlu, 1957: 1)

Kur'an, hiç şüphesiz mucizevi bir kitaptır. İndirildiği günden bugüne gelinceye kadar her gün başka bir mucizevi özelliği ortaya çıkmış ve hep zamanın önünde yürümüştür. İçerdiği küllî ve cüz'î hükümlerle müntesiplerine yaşadıkları hayata hükmetme imkânı vermiştir. Yine ona göre Kur'an'ın dört temel karakteri vardır: Bunlar, Kur'an'ın onu kabul etmeyen insanları da şaşırtacak kadar yüce olması, akla en büyük değeri veren ilahi kitap olması, Kur'an âyetlerinin ikna edici özelliği ve Kur'an'ın nesir veya nazım olarak nitelendirilemeyecek kadar türü kendine özgü bir güzellik anıtı olmasıdır. (Baltacıoğlu, 1952: 32)

Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için Türkçe'ye tercüme edilmesini ısrarla savunan Baltacıoğlu, bu görüşünü şöyle gerekçelendirmeye çalışmıştır; "Kur'an'ın Arapça gönderilmesinin sebebi muhataplarının Arap olmasıdır. Yüce Allah Kur'an'ın ancak "belâğun mübîn", yani apaçık bir bildiri olduğunu söylemektedir. Kur'an'ın Yüce Allah'ın bildirmedikleri dışında anlaşılamayacak olan hiçbir âyeti yoktur. Her kelimesi altında bin bir mana gizlenmiş olan, bu yüzden anlaşılamayan ve anlaşılamayacak olan kitap, bir din kitabı olamaz. Kur'an ise böyle bir eksiklikten münezzehtir." (Baltacıoğlu, 1956: 2)

Daha önce de işaret edildiği gibi kalkınmanın bir yolunun da batıdakine benzer bir dinî reform olduğunu savunan Baltacıoğlu, bu noktada Martin Luther'i ve onun reformunu örnek almaktadır. Yani kutsal kitap üzerindeki otorite kırılmalı, herkes kendi anadiliyle kendi kutsal kitabını aracısız okuyup anlamalıdır. (Baltacıoğlu, 1959: 58-59) Bu yaklaşıma göre hareket edildiğinde, dinin temel kitabının muhtelif ana dillere çevrilmesi sûretiyle terakkî sağlanacak, pek çok sorun çözüme kavuşacaktır.

Fakat bu yaklaşımda gözden kaçırılan bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar Kur'an'ı sıhhat bakımından İncil seviyesine indirmek (Cündioğlu, 1998: 112-116), Batının yaşadığı tecrübenin, dinî, tarihî ve sosyolojik gerçeklerini göz ardı ederek aynı şekilde Müslüman toplumlarda da tekrarlanacağına inanmak, kalkınmayı tek bir unsura bağlamaktır. Dolayısıyla Baltacıoğlu'nun Martin Luther'i ve Avrupa'da yaptığı reformu gereğinden fazla dikkate aldığı, bu reformun İslam dini ve Müslümanlar üzerinde doğuracağı muhtemel tahripleri gözden kaçırdığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Baltacıoğlu, Kur'an'ın anlaşılmasına dâir dikkate değer teklifler sunmanın yanı sıra yer yer Kur'an ile ilgili reformist görüşlere de kapı açtığı görülmektedir. Onun bu tavrı kimileri tarafından takdir toplarken, kimileri tarafından da batı hayranı ve dinde reform taraftarı

olmakla itham edilmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan yukarıda kısmen belirtildiği gibi Kur'ân'ın insana gözlemci ve araştırmacı bir ruh kazandırdığını ifade etmesi, Kur'ân'ı daha iyi anlamak adına hem akıl mantığının hem de duygu mantığının beraberce kullanılması gerektiğini belirtmesi onun Kur'ân'ın nasıl anlaşılması gerektiği hususundaki güzel yaklaşımlarına örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesi hususunda ortaya koyduğu bazı fikirler oldukça tepki çekmiş, bu yüzden Kur'ân'ı tahrif etmeye kapı aralamakla suçlanmıştır.

II-KUR'ÂN MEÂLİ

1.Meâlin Ortaya Çıkış Serüveni

Baltacıoğlu, muhtelif zamanlarda yazdığı yazılarda ve bazı söylemlerinde daima öztürkçe bir Kur'ân meâli yazılması gereği üzerinde durmuştur. Ona göre böyle bir girişimin bazı gerekçeleri vardır. Öncelikli olarak Kur'an'ın Türkçeye tercümesini gerektiren en temel husus, bunun mukaddes Kitâb'ımızı anlamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmasıdır. Çünkü yıllardır Türkler mukaddes kitaplarını anlamadan okumakta, onun manalarına uzak kalmaktadırlar. Doğal olarak bu durum dinin tam olarak öğrenilmesine engel oluşturmaktadır. Ayrıca halk kendi kitabını kendi dilinden okumalı (Kolçak, 1968: 20) ve toplumun her kesimi aynı şekilde ve seviyede Kur'ân'ı okumalı ve anlamalıdır.(Baltacıoğlu, 1959:2; Baltacıoğlu, 1961:7)

Bunun yanında siyasi ve politik kaygıları bir hayli ön planda tuttuğu görülen Baltacıoğlu, uluslaşmanın bir gereği olarak her dinin kendi kitabını kendi diline çevirmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Zira ona göre batıda Rönesans ve reform devrimi bu şekilde başarıya ulaşmış, maddî ve manevî kalkınmada reformun payı çok büyük olmuştur. Dolayısıyla Kur'ân ana dilimize çevrildiğinde anadilimiz yozlaşmaktan kurtulacak, Türkler kendi dillerini Arapçadan aşağı görmekten uzaklaşacak (Baltacıoğlu, 1952: 34), beklenen ve istenen kalkınma sağlanacaktır.(Baltacıoğlu, 1956: 2) Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesiyle hedeflenen bu üç sonucun, cumhuriyet dönemi aydınlarının bir kısmının dine ve Kur'ân'a bakışını ortaya koyan refleksi yansıtması bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Yine ona göre İslam dininin daha iyi anlaşılabilir ve özümmlenebilir olması için Arapça hakimiyetinden çıkarılarak Türk için Türkçe oluşturulması gerekmektedir. Sonuç olarak Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesiyle, İslam dinine Atatürkçü yolda açıklık getirilecektir.(Arısoy, 1978: 45; Kutay, 1998: 77) Böylelikle dine dayalı beynelmilliyetler yerine ilme müstenit hakiki beynelmilliyetlerin kâim olması (Ülken, t.y.: 27) yolunda bir adım daha atılmış olacak; dil ümmetçiliği hassasiyeti de tarihin tozlu sayfalarındaki yerini alacaktır.

Osmanlı medreselerindeki ağır ve ağıdalı dilin halktan kopuk olduğu ve dolayısıyla bu dile dayanan bazı Kur'ân tercümelerinin anlaşılmasından yakınan Baltacıoğlu'na göre, medrese âlimlerinin Kur'ân'ı Türkçeye çevirirken kullandıkları dil çok ağır, sorunlu ve anlaşılabilir bir dildir. Bu dilin, ana dilini bilmeyen medreselilerin Arapça karşısında duydukları aşağılık duygusundan yansıma yoz bir dile dönüştüğünü (Baltacıoğlu, 1954: 1) söyleyen Baltacıoğlu, medreseli âlimler olarak İzmirli İsmail Hakkı, Konyalı Mehmed Vehbi, Elmalılı Hamdi Yazır vb. gibi âlimleri sıkça tenkit etmiştir.(Baltacıoğlu, 1956: 2)

Piyasadaki eksik ve yanlış pek çok Kur'ân tercümesinin varlığı da onu bir meâl hazırlama düşüncesine sevk eden diğer bir etken olmuştur. Bunlardan dolayı eksiksiz bir Kur'ân tercümesi hazırlanmalı ve bu tür yanlışlıkların önüne geçilmelidir.(Baltacıoğlu, 1955: 328; Baltacıoğlu, 1956: 5; Özen, 2000: 9-19)

Netice olarak Türk halkının genel olarak dini ve Kur'ân'ı anlamakta zorluk çekmesi, Türk dilinin Arapçanın etkisinden kurtarılması, ülkenin dini ve fikri yönden kalkınmasına yardımcı olması, ortalıkta bulunan eksik ve yanlış Kur'ân tercümelerinin varlığı vb. gerekçelerle

Baltacıoğlu, bir Kur'ân müterciminde bulunması gereken şartları⁶ taşıyıp taşımadığına bakmaksızın, daha çok ideolojik ve siyasî kaygıları muvacehesinde 1957 yılında çokça tartışmaya medâr olacak olan Kur'ân çevirisini tamamlamıştır.

2.Meâlin Şekli Özellikleri

2.1.Meâlin Baskıları

1957 yılının Kasım ayında ilk ve son kez sekiz bin adet basılan bu meâl, daha sonra herhangi bir baskı yapmamıştır. Meâlin bu baskısı Ankara'da 'Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. tarafından yapılmıştır. Baltacıoğlu, "Kur'an" adını verdiği ve 12 yılda tamamladığını belirttiği bu çalışmaya 1945 yılında başlamış olmalıdır. Çevirinin önyüzünde 'Kur'ân', Türkçeye çeviren 'İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu' ibaresi yer almaktadır.

Meâlin bu ilk ve son baskısında Kur'ân'ın Arapça metnine yer verilmemiştir. Eserin ne başında ne de sonunda herhangi bir sunuş veya önsöz, meâlin özellikleri, izlenen metot, Kur'ân-ı Kerim hakkında ve Kur'ân tarihi konusunda tanıtıcı herhangi bir açıklama yapılmamış, doğrudan sûrelerin meâlleri verilmekle yetinilmiştir. Söz konusu meâlde genellikle Kur'ân meâllerinin sonlarında bulunan ayrıntılı konu ve kavram fihristi ve indeksi de yoktur. Sadece eserin sonunda, sûrelerin bulunduğu sayfa numaraları verilmiş ve başka bir açıklama yapılmaya gerek duyulmamıştır. Diğer taraftan birçok âyetin çevirisinde kimi zaman nüzul sebebiyle, kimi zaman da mananın tavrıyla ilgili açıklama notlarına da yer verilmemiştir.

Son olarak, Baltacıoğlu'nun, tercümesine sadece 'Kur'ân' adını vermesinin birçok açıdan mahzurlu olduğu belirtilmelidir. Nitekim Hafız Ali Rıza Sağman, Kur'ân tercümelerine "Kur'ân" demenin başlıca iki mahzurundan bahsetmektedir. Sağman'a göre ilk mahzur tilavetin elden gitmesidir. Tilavet, Kur'ân'ın lafızlarını taşıyan bir köprü olduğuna göre bu köprüyü ortadan kaldırmak, bile bile uçuruma yuvarlanmak anlamına gelmektedir. İkinci mahzur ise Kur'ân'ın lafızlarından doğmuş olan çok sayıda ilmin (Kıraat, tecvid, Usûl-ü fıkıh vb.) ortadan kalkmasıdır.(Cündioğlu, 1998: 108)

2.2. Meâlin Genel Özellikleri

Meâlde sûre başlarında sûreyi tanıtıcı özet bilgiler verilmemekte, sûrenin kaç ayetten oluştuğu, sebab-i nüzulu, adının nereden geldiği, ihtiva ettiği konular sunulmamaktadır.

Baltacıoğlu, meâlin kaynaklarını zikretmediği gibi âyetlerin meâllerini verirken hangi tefsirlerden ve çevirilerden yararlandığını da zikretmemiştir. Bunun aksine Baltacıoğlu, muhtelif yerlerde yazdığı yazılarda Kur'ân çevirisinde adlarını zikretmeden öztürkçe olduğunu iddia ettiği 500-600 yıllık eski Türkçe Kur'ân tercümelerinden sık sık yararlandığını ifade etmiştir. Aynı şekilde isimlerini zikretmeden ulaşabildiği kadarıyla bazı oryantalistlerin⁷ yaptığı Kur'ân çevirilerine de göz attığını aktarmıştır.(Baltacıoğlu, 1951: 8) Bu bağlamda çeviri yaparken eski-yeni, yazma-basma şeklinde birçok Kur'ân tercüme ve tefsirini gözden geçirdiğini, ayrıca Fransızcada ve İngilizcede bulunan eski ve yeni çevirileri tetkik ettiğini vurgulamış, aynı zamanda bazı Türk mütercim ve müfessirlerin kimi eserlerinden yararlandığını belirtmiş, ancak bu müfessirlerin ve eserlerinin isimlerini zikretmemiştir. Dahası meâlin hiçbir yerinde dipnot kullanmamış, âyetlerde kapalı kalan yerler veya anlaşılmayan noktalar hakkında herhangi bir bilgi de vermemiştir.

Önemli bir başka husus, meâlde bazı âyetlerin tercümesinin bulunmamasıdır. İncelemelerimize göre meâlde Hucûrat 49/18'in çevirisi bulunmadığı (Baltacıoğlu, 1957: 435) gibi Hadîd sûresinin son sekiz âyetinin (22-29. âyetler) tercümesi de bulunmamaktadır.(Baltacıoğlu, 1957: 461) Bu durum bir baskı hatası olsa gerektir.

⁶ Bir Kur'ân müterciminde bulunması gereken şartlar için bkz. Hidayet Aydar (1996), Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık, s. 306-311.

⁷ Bu oryantalistlerin bir kısmı şunlardır: Kazımirski, Edouvard Montet, O.Pesle, Ahmet Tidjani, Blachere, J.M.Rodwell, Mohammed Marmaduke Pitchall.

Bu noktada şunları belirtmek gerekir ki, klasik tefsirlere bîgâne kalınarak meâl hazırlamanın mümkün olmadığı erbâbının malumudur. Ayrıca hiçbir açıklama notu içermeyen bir Kur'ân çevirisini eksiksiz bir meâl diye nitelemek pek isabetli olmasa gerektir. Kaldı ki yorumdan, açıklama notlarından arındırılmış bir meâl çalışmasının, Kur'ân'daki pekçok âyeti bir muammaya dönüştürmesi kaçınılmazdır.

3. Meâlin Dil, Üslup ve Yöntem Açısından Değerlendirilmesi

Her meâl veya tefsir çalışması bir açıdan Kur'ân'ı anlama ve anlatma çabasının sonucu olarak görülebilir. Bu bakımdan Baltacıoğlu da Kur'ân'ı kendi anlayışı ve fikirleri doğrultusunda çevirmeye gayret ederek, kendi dönemindeki insanların istifadesine sunmuştur. Fakat yazar söz konusu çeviriyle ilgili olarak ilim ve fikir çevrelerinden dil, üslup ve yöntem bakımından çokça eleştiri almıştır. Bu eleştirilerin kaynağını oluşturan hususların bir kısmını sırasıyla ele almaya çalışalım.

3.1. Dil, Üslup ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi

Burada ilâhî ve mucizevî bir kitap olan Kur'ân'ın dil ve üslup özelliklerinin neler olduğuna fazla girmeden, bazı örnek âyetler üzerinden Baltacıoğlu'nun Kur'ân çevirisindeki dil ve üslubu üzerinde durulacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi devamlı olarak Kur'ân'ı doğru anlamının önemine vurgu yapan Baltacıoğlu, bu hususu çeviride ön şart olarak görmekte, bunun yanı sıra, meâl hazırlayacak olan kişinin kendi ana dilini çok iyi bilmesi gerektiğini belirtmektedir. (Baltacıoğlu, 1956: 5)

Baltacıoğlu'na göre, başarılı bir çeviride bulunması gereken özellikler doğruluk, eserin karakterine uygunluk, sade, anlaşılır ve akıcı bir dildir. (Baltacıoğlu, 1952: 34) Fakat söz konusu meâl baktığımızda Baltacıoğlu'nun bu ilkelere pek sadık kalamadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Enfâl sûresinin altmış beşinci ayetini şöyle tercüme etmiştir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Ey peygamber! İnananların savaş isteğini artır. İçinizde katlanan on kişi varsa, onlarla yüz kişiyi yenersiniz. İçinizden yüz kişi de tanımazlardan bin kişiyi yener. Çünkü onlar kavramayanlar takımındır.”⁸ (Baltacıoğlu, 1957: 148)

Görüldüğü gibi âyetin orijinalinde geçen “sabreden yirmi kişi, iki yüz kişi” ibarelerini “içinizde katlanan on kişi, yüz kişi” olarak çevirmiştir ki bu, başlangıç düzeyinde Arapça bilenlerin dahi yapmayacağı bir hatadır. Benzer bir hata, sonraki âyette de vuku bulmuştur:

وَاللَّهُ اللَّهُ بِإِذْنِ الْفَيْنِ يَغْلِبُوا أَلْفٌ مُنْكَ يَكُنْ وَإِنْ مِائَتَيْنِ يَغْلِبُوا صَابِرَةٌ مِائَةٌ مِنْكُمْ يَكُنْ فَإِنْ صَغَفَا فِيكُمْ أَنْ وَعَلِمَ عَنْكُمْ اللَّهُ خَفَّفَ الْأَنْ الصَّابِرِينَ مَعَ

Çevirisi: “Şimdi ise Allah sizin yükünüzü yeyniltti. Gücünüzün yetmeyeceğini biliyor. İçinizde bulunan katlanmasını bilen yirmi kişi onların iki yüz kişisini, içinizde bulunan bin kişi de onların iki bin kişisini Allah'ın uygunuyla yener. Allah katlananlarla birlikte dir.”⁹ (Baltacıoğlu, 1957: 148)

Burada da tıpkı önceki âyetteki benzer şekilde “sabreden yüz kişi” ibaresi “katlanmasını bilen yirmi kişi” olarak tercüme edilmiştir ki bu çok vahim bir yanlışlıktır. Mütercim Arapça'daki zayıflığını ve tercümedeki dikkatsizliğini ortaya koyan bu durum, tarihçi Ali Kemal Aksüt'ün eleştirilerini de haklı çıkarmaktadır. Nitekim Aksüt, Baltacıoğlu'nun hiç Arapça bilmediği halde Kur'ân tercümesi yayımladığını ve kendisine mütercim ünvanı verdiğini söylemektedir. (Aksüt, 101) Kanaatimize göre Baltacıoğlu'nun yetersiz Arapça bilgisi söz konusu meâl in daha pek çok yerinde kendini hissettirmektedir.

Baltacıoğlu, Kur'ân tercümesinde Osmanlıca ve Farsça kelimeler kullanmamaya özen

⁸ Enfâl 8/65.

⁹ Enfâl 8/66.

göstermiş, Yunus Emre'nin şiirlerinde ve Süleyman Çelebi'nin mevlidinde kullandığı dile benzer bir dil kullanmaya çalıştığını söylemiştir.(Baltacıoğlu, 1959: 58) Örneğin Fatiha sûresindeki (الدِّينِ مَبِوُ مَالِك) âyetini "yargı gününün hakanı" şeklinde çevirmiş, (Baltacıoğlu, 1957: 5) Arap dilindeki 'mâlik' kelimesinin tam karşılığı olarak öztürkçe "ege" kelimesinin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır.(Baltacıoğlu, 1952: 38) Kısaca o, Anadolu Türkçesindeki dinî terimlere, halk edebiyatının söz dizimine ve yalın Türkçeye ağırlık vermiş, bütün bunları Kur'ân çevirisinde azami derecede kullanmaya çalışmıştır. Dilde öztürkçe akımını benimseyenlerden biri olan Baltacıoğlu'nun, Kur'ân çevirisinde bu hususu göz önünde tutarak âyetlere mana vermeyi çok önemsemiştir.(Baltacıoğlu, 1942: 2) Nitekim meâlinde kullandığı ve aşağıda göstermeye çalıştığımız bazı kelime ve deyimler onun bu çizgisini kanıtlar niteliktedir:

3.1.1.Meâlde Kullanılan Bazı Öztürkçe Kelimelere Örnekler¹⁰

Rab, İlah, Allah; **Çalab** /Malik, sahip, hâkim; **Hakan** /Sefih, akılsız, beyinsiz; **Alık** /Kâfir, inkârcı; **Tanımaz** /Tesbih etmek, hamd etmek; **Ululamak** /Kavim, millet, topluluk; **Ulus** /Firavun hanedanı, Firavun taraftarları, ailesi; **Firavungiller** /Hata, suç; **Yanlıt** /Bölük, esbât, torun, kısım, kavim; **Oymak** /Teyit etmek, desteklemek; **Pekitmek** /Lütuf, ihsan, fazl; **Vergi** /Mescit; **Tapınak** /Yoktan var eden, mübdî, eşsiz yaratıcı; **Türetici** /Dilemek, istemek, murad etmek; **Yasamak** /Şehir, belde, bölge; **İl** /Faydalandırmak, nasiplendirmek, rızıklandırmak; **Gönendirmek** /Azîz olmak, Hakîm olmak; **Erkli olmak** /Kible; **Yönelge** /İşaret, nişane, şeâir; **Bellik** /İbadet etmek; **Tapkı** /Ferahlık, sekîne; **Dölendirme** /İbret, ders; **Öğrence** /Ümmîler; **Kitapsızlar** /Dua; **Yalvan**...vb.

3.1.2. Meâlde Kullanılan Bazı Öztürkçe Deyimlere Örnekler¹¹

Fesat çıkarmak, fitne çıkarmak; **Ortalığı karıştırmak** /Zâlimlik yapmak; **Kıyıcılık etmek** /Hakkı batıla karıştırmak; **Doğruyu iğri kılığına sokmak** /İyiliği emretmek; **Olgunluk öğüdü vermek** /Fidye almak; **Kurtulmalık almak** /Ey akıl sahipleri; **Ey sağ düşünenler** /Hac ibadetleri bitince, hac menâsiki bitince; **Yüz sürme tapkıları bittikten sonra** /Ma'ruf bir şekilde, meşru çerçevede olan, örfe uygun olan; **Töreye uygun olmak** /Mehir belirlemek, mehir tayin etmek; **Kalın biçmek** /İlimde yüksek pâyeye erişenler, ilimde rûsûhu olanlar, ilimce derinleşenler; **Bilimce ergin olanlar** /İlim sahipleri; **Bilgi uluları** /İyiliği emredip, kötülüğü nehyetmek; **Uygunu buyurmak, uygunsuzu yoğamak** /Allah'ın izni, müsadesi; **Allah'ın uygunlaması** /Nimeti bol olan cennetler; **Dirlikli cennetler**...vb

Görüldüğü gibi sınırlı sayıdaki bu örnekler dahi Baltacıoğlu'nun meâlinde kullanmış olduğu dilin öztürkçe kaygısıyla ne kadar yavan, soğuk ve İslamî kültüre uzak olduğunu göstermeye kâfi gelmektedir. Nitekim bu dil, özgün İslamî kelimelerin ve terimlerin içini boşalttığı gibi, ulus-devleti inşa sürecinde dini dönüştürmenin, millî bir din oluşturma, ulusçuluk ve Türkçülük ideolojisini hâkim kılmanın açık bir örneğini de sergilemektedir. Diğer taraftan tercümede kullanılan ve öztürkçe olduğu söylenen kelime ve deyimlerin Kur'ân'ın özgün mesajını ne kadar ifade ettiği ayrıca sorgulanmalıdır. Yine halkın bu dili ne derecede anlayacağı da şüphelidir. Zira gerek 1950'lerde gerekse günümüzde Baltacıoğlu'nun öztürkçe olarak verdiği kelime ve deyimler ya hiç kullanılmamış ya da çok nadir kullanılmıştır. Anlaşılan odur ki, müellif Kur'ân tercümesini merkeze alarak, yeni bir dille, yeni bir din anlayışı inşâ etmeye niyet etmiş, ancak Arapçaya yeterince vakıf olmaması ve ideolojik kaygılarla hareket etmesi bu konuda başarılı olmasına engel oluşturmuştur.

Kur'ân çevirisi yapılırken gündeme gelen ölü dil-diri dil tartışması çerçevesinde, yaşayan canlı dilin kullanılması gerektiğini savunan Baltacıoğlu, bu hususta hem halk dilinde hem de aydın dilinde varlığını sürdüren üslubun benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak yukarıda gösterilen ve meâlin daha pek çok yerinde kullanılan örnekler bu çeviride kullanılan dilin yaşayan canlı bir dil olmaktan ziyade tedavülden kalkmış, anlaşılmakta güçlük çekilen bir dil olduğunu fazlasıyla göstermektedir.

¹⁰ Koyu harflerle yazılmış olan kelimeler, Baltacıoğlu'nun meâlinde geçen kullanımlardır.

¹¹ Koyu harflerle yazılmış olan deyimler, Baltacıoğlu'nun meâlinde geçen kullanımlardır.

3.2.Yöntem Açısından Değerlendirilmesi

Kur'ân tercümelerinde yöntem sorunu olarak değerlendirilebilecek yegane husus, tercüme çeşitleri ile ilgilidir. Bu bağlamda 'harfî/laflî tercüme' ve 'tefsirî/manevî tercüme' seçeneklerinden hangisinin tercih edileceği, meâllerde yöntem tartışmalarının odağında yer almıştır. Netice de Kur'ân'ın harfiyen tercüme edilemeyeceği, çünkü böyle bir tercümenin Kur'ân'ı tahrif edeceği düşüncesi yaygınlık kazanmış, bunun yerine, Kur'ân'ın tefsirî tercümesinin yapılabileceği düşüncesi hüsn-i kabul görmüştür.

Bu bağlamda geleneksel tefsir disiplinindeki tercüme çeşitlerinden biri olan ve anlamın esas alındığı tefsirî tercüme yöntemini kullanan Baltacıoğlu, âyetlere mana verirken tek tek harf ve kelimelere dikkat etmeksizin, âyetin tamamını göz önüne alarak mana vermeye çalışmıştır. Tefsirî tercüme veya diğer adıyla manevî tercüme de zaten orijinalindeki söz dizimi ve tertibi gözetilmeden yapılan tercüme olup, bunda önemli olan kaynak metindeki söz konusu anlatımın vermek istediği mesajı, amaç dile tam ve uygun biçimde yansıtmaya çalışmaktır.(Cerrahoğlu, 1993: 217) Baltacıoğlu'nun Asr sûresine yaptığı çeviriye göz attığımızda, onun anlamı öne alan tefsirî tercüme metodunu kullanmış olduğu görülür:

*"Sürüp giden zaman hakkı için, gerçekten insana yazık oldu. Yalnız o kimseler ki inanırlar, iyilik işlerler, birbirlerine doğruluk öğütü verirler, katlanma öğütü verirler, onlar için değıl."*¹² (Baltacıoğlu, 1957: 526)

Muhtelif yazılarında tefsir usulüyle ilgili konulara da değinmiş olan Baltacıoğlu, bu bağlamda muhkem ve müteşâbih kavramlarının üzerinde durmuştur. Ona göre muhkem âyetler itikadı konu edinen, müteşâbih âyetler ise içtihat gerektiren âyetlerdir. Dolayısıyla ona göre müteşâbih âyetler muhkem âyetlere bağlı olarak değışebilirken muhkem âyetlerin içerdiği hususlar dinin temelini oluşturup hiç değışmezler. Müteşâbih âyetlerin yorumları ise örfle ve icthatla ilgili olup değışmeye açıktır.(Özen, 2000: 27)

Manaları bilinemeyen yahut herhangi bir sebepten ötürü anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok manaya ihtimali olup, bu manalardan birisini tercihte zorluk söz konusu olan âyetler, kelimeler ya da harfler (Demirci, 2001: 174) olarak tarif edilen müteşâbihlerin tercümesi, genellikle her Kur'ân mütercimi için zor bir konu olmuştur. Kimisi bunlara mana vermeye çalışırken kimisi de bunları olduğu gibi bırakmıştır. Baltacıoğlu, bir yazısında zorlama yorumlara gitmediğini aktarmış, çevirisinde müteşâbihleri olduğu gibi bıraktığını belirtmiş olsa da (Baltacıoğlu, 1956: 5) yaptığı Kur'ân tercümesinde bu açıklamaya uymamış, müfessirler tarafından mutlak müteşâbihlerden sayılan hurûf-ı mukattaa'ya dahi manalar vermeye çalışmıştır. Örneğin; Yasin sûresinin başında bulunan (یس) ibaresine 'Ey insan!' anlamını vermiştir.¹³ (Baltacıoğlu, 1957: 365) Benzer şekilde anlamını yalnız Yüce Allah'ın bildiği kavramsal müteşâbihlerle ilgili olarak da yorumda bulunmuş, müteşâbihattan sayılan 'sûr' (الصور) kelimesini bu ibarenin geçtiği bütün yerlerde¹⁴ 'boru' olarak tercüme etmiştir. Bir başka müteşâbih olan 'Dâbbe' (دَابَّةٌ) ibaresini 'dört ayaklı' şeklinde çevirmiştir.(Baltacıoğlu, 1957: 319) Aynı şekilde 'kürsî' (الكرسى) kelimesini 'egelik alanı' (Baltacıoğlu, 1957: 37), 'Arş'a istiva' (العرش على استوى) ibaresini 'egelikte erk sürmek' (Baltacıoğlu, 1957: 126) olarak, 'Levh-i Mahfûz' (مَحْفُوظٌ لَوْحٌ) ibaresini 'saklı bir levha', (Baltacıoğlu, 1957: 513) 'Sidre-i münthâ' (الْمُنْتَهَى سِدْرَةٌ) ibaresini de 'aşılmaz sınır' olarak çevirmiştir.(Baltacıoğlu, 1957: 445)

Bu özet bilgilerden sonra burada Baltacıoğlu'nun meâlindeki yöntem hakkında daha somut bilgiler vermek ve izlediği yöntemi daha yakından görebilmek adına onun âyet, deyim ve kavram bazında bazı çevirileri üzerinde örnekler verilecek, birtakım değerlendirmelerde

¹² Asr 103/1-3.

¹³ Yâsin 36/1.

¹⁴ En'am 6/73; Kehf 18/99; Tâhâ 20/102; Mü'minun 23/101; Neml 27/87; Yâ-sin 36/51; Zümer 39/68; Kâf 50/20; Hakka 69/13; Nebe 78/18.

bulunulacaktır.

3.2.1.Âyet, Deyim ve Kavram Tercümelerine Örnekler

3.2.1.1.Âyet Çevirilerinden Bazı Örnekler

Bu bölümde Baltacıoğlu'nun meâlindeki bazı âyetlerin çevirileri üzerinde inceleme yapılacaktır. Bu inceleme yapılırken tek tek kelime analizinden ziyade genel bir değerlendirme yapılacak, ilgili âyetlerin alternatif çevirileri üzerinde durulmaya çalışılacaktır. İlk örnek çeviri Bakara sûresinin 128. âyetidir:

الرَّحِيمِ النَّوَابِ أَنْتَ كَفَّارٌ عَلَيْنَا وَتُوبٌ مَنَّا سِغْنَا وَأَرْنَا لَكَ مُسْلِمَةً أُمَّةً دُرِّيْنَا وَمِنْ لَكَ مُسْلِمِينَ وَاجْعَلْنَا رَبَّنَا

“Ey çalabımız! Bizi, kendini sana verenlerden kıl, bizden gelenleri de, kendini Sana verenler topluluğu olarak yetiştir. Sen bize tapma yolunu yordamını göster. Bizim töbemizi onayıcı olan, esirgeyici olan yalnız Sensin.”¹⁵(Baltacıoğlu, 1957: 19)

Burada âyet, öztürkçe kaygısıyla gerek kavramsal gerekse deyimsel açıdan anlaşılabilir bir şekilde tercüme edilmiştir. Âyet şu şekilde de tercüme edilebilir: “Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi (yollarını) göster, töbemizi kabul et; zira töbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”(Komisyon, 2011: 19)

İkinci örnek çeviri yine Bakara sûresinin 153. âyetidir:

الصَّابِرِينَ مَعَ اللَّهِ إِنَّ وَالصَّلَاةِ بِالصَّبْرِ اسْتَعِينُوا أَمَّنُوا الَّذِينَ أَيُّهَا يَا

“Ey inananlar! Katlanarak, yalvararak yardım dileyin. Çünkü Allah katlananlarla birlikte.”¹⁶ Baltacıoğlu, 1957: 23

Bu âyette ise “sabır” ve “salat” kavramları “katlanmak” ve “yalvarmak” olarak çevrildikleri için âyet hakiki anlamının dışına çıkmış, pek çok dilci ve müfessire göre “namaz” olarak tefsir edilen “salat” kelimesinin anlamı görmezden gelinerek ayetin kastettiği anlam neredeyse ortadan kaldırılmıştır.

Üçüncü örnek çeviri Âl-i İmran sûresinin 104. âyetidir:

الْمُفْلِحُونَ هُمْ وَلَيْكُوا الْمُنْكَرَ عَن وَيَنْهَوْنَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَأْمُرُونَ الْخَيْرِ إِلَى يَدْعُونَ أُمَّةً مِنْكُمْ وَلَتَكُنَّ

“Sizin aranızda öyle bir ulus bulunsun ki herkesi iyilik işlemeye çağırınsın, uygunu buyursun, uygunsuzu yoğasın. İşte onanlar bunlardır.”¹⁷ (Baltacıoğlu, 1957: 53)

Bu âyette ise “ümmet” kelimesi “ulus” olarak, “emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker” deyimini “uygunu buyurmak, uygunsuzu yoğamak” ve “müflihûn” kelimesi de “onanlar” şeklinde çevrilince âyetin ne demek istediği belirsiz hale gelmiştir.

Kanaatimizce bu üç örnek meâlin dili, üslubu ve yöntemi hakkında fikir edinmek için yeterlidir. Bundan dolayı daha fazla örnek vermeye ihtiyaç duyulmamıştır.

3.2.1.2.Eksik Çevrilen Bazı Âyetlere Örnekler

Mütercim, çevirinin kimi yerlerinde bazı kelimelerin veya ibarelerin çevirilerini yapmadığı görülmüştür. Bu bağlamda burada birkaç örnek verilecektir.

Birinci örnek A'raf sûresinin 52. âyetindedir:

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

¹⁵ Bakara 2/128.

¹⁶ Bakara 2/153.

¹⁷ Al-i İmran 3/104.

“Gerçekten Biz onlara öyle bir kitap gönderdik ki bölümlere ayrılmıştır, inananlar takımı için doğru yolu göstericidir, esirgeyicidir.”¹⁸ (Baltacıoğlu, 1957: 125)

Görüldüğü gibi bu âyette (عَلَىٰ عِلْمٍ), “bir ilim üzere, bir bilgiye göre, tam bir ilme dayanan” ibaresinin karşılığı çeviriye yansıtılmamıştır. Bundan dolayı âyetin manası eksik kalmıştır.

İkinci örnek Tevbe sûresinin 24. âyetindedir:

كُم وَعَسِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْنَ أَوْ كَانُوا آبَائِكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَالْفَاسِقِينَ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

“Onlara de ki: Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, oymağınız, kazandığınız mallar, daralmasından korktuğunuz ticaretiniz, beğendiğiniz barınaklar, Allah’tan, elçisinden, O’nun yolunda savaşmaktan daha çok sevgili ise, Allah’ın buyruğu gelinceye kadar bekleyin. Allah karıştırmacılar takımını doğru yola iletmez.”¹⁹(Baltacıoğlu, 1957: 152)

Bu âyette ise mü’minleri cihattan alıkoyacak hususlar sayılırken mütercim tarafından “eşleriniz” anlamına gelen (وَأَزْوَاجُكُمْ) ibaresinin tercümeyle yansıtılmadığı görülmektedir.

Üçüncü örnek Kasas sûresinin 67. âyetindedir:

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ

“Ancak, tövbe edip iyilik işleyen kimseye gelince o, onacaktır.”²⁰(Baltacıoğlu, 1957: 327)

Mütercim, tevbe edip, iman eden ve salih amel işleyen kimselerin kurtuluşa erebileceği anlatıldığı bu ayetteki “iman eden” (آمَنَ) kısmına tercümesinde yer vermemiştir..

Bu ve benzer örneklere meâlin birçok yerinde rastlanmakla birlikte, biz sadece üçüne işaret etmekle iktifa ettik.

3.2.1.3.Deyim Çevirilerine Örnekler

Kur’ân’ın anlaşılmasında çok önemli olan deyimler, Kur’ân tercümelerinde en çok hata edilen hususların başında gelmektedir. Mütercimin Arapça’daki söz sanatlarına yani, belâgat (Meânî, Beyan ve Bedii) ilmine yeterince vakıf olmaması, deyimlerin, başka bir dile aktarılırken metne sadık kalmak amacıyla literal olarak çevrilmesi ve mütercimin kendi anadilini iyi kullanmaması bu hataların sebeplerinden bazılarıdır.(Işıcık, 2001: 2)²¹ Nitekim, söz konusu bu hususlar Baltacıoğlu’nun meâlindeki deyimlerin çevirilerinde sıkça kendini göstermektedir.

Burada Baltacıoğlu’nun meâlinde kullandığı deyim çevirilerinden bazıları örneklendirilmeye çalışılacaktır. İlk kısımda bu deyimlerin muhtelif tefsir ve meâllerdeki karşılıkları, ikinci kısımda ise Baltacıoğlu’nun meâlindeki kullanımları gösterilecektir.

“Adaleti yerine getirmek” yerine “Tüzlüğü yerine getirmek”²²,

“Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir” yerine “Allah kendi başına buyruktur”²³,

“Ashab-ı kehf” yerine “İn kişileri”²⁴,

“Beyt-i Ma’mur, Kâbe” yerine “Şenlikli ev”²⁵,

“Büyük kurtuluş, yüce bahtiyarlık” yerine “Ulu erim”²⁶,

¹⁸ A’râf 7/52.

¹⁹ Tevbe 9/24.

²⁰ Kasas 28/67

²¹ Ayrıca bkz. Abdulcelil Bilgin (2012), Kur’ân Meâllerindeki Anlatım Bozuklukları, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

²² A’râf 7/181.

²³ Yusuf 12/21.

²⁴ Kehf 18/9.

²⁵ Tur 52/4.

²⁶ Tevbe 9/72.

“Büyük ve azametli arşın Rabbi” yerine “Ulu egeliğin çalabı”²⁷,
“Cahiliyye taassubu, cahiliyye asabiyeti” yerine “Toyluk ateşi”²⁸,
“Cizye vermek” yerine “Baç vermek”²⁹,
“Duaya icabet etmek” yerine “Yalvarıyı onamak”³⁰,
“Emri vahy etmek, hükmü vermek” yerine “Buyruğu değirmek”³¹,
“En yüksek ufuk” yerine “Gök bitiminin yücereği”³²,
“Erzel-i ömür” yerine “Dirimin düşkünlük çağı”³³
“Geçici zevk ile faydalandırmak” yerine “Gönenc ile gönendirmek”³⁴,
“Göge çıkmak” yerine “Göge ağmak”³⁵,
“Halkı zâlim şehir, memleket” yerine “Kıyıcı il”³⁶,
“Kâfir kavim, kâfir topluluk” yerine “Tanımayanlar takımı”³⁷,
“Kesintisiz, bitmez ve tükenmez bir lütuf” yerine “Artsız arasız sungu”³⁸,
“Levh-i mahfûz, Kitab” yerine “Apaçık kütük”³⁹,
“Mehir belirlemek, mehir tayin etmek” yerine “Kalın biçmek”⁴⁰,
“Saygı göstermek” yerine “Erkini artırmak”⁴¹,
“Yakup soyu” yerine “Yakupgiller”⁴²,
“Zerre miktarı ağırlığı” yerine “Çimge ağırlığı”⁴³

Örneklerden de görüldüğü gibi Baltacıoğlu, meâlinde öztürkçe adı altında yeni bir dil kullanmaya çalışmış fakat anlaşılması güç bir dil ve çeviri ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi öztürkçe kaygısı ilâhi bir kitabın mesajını doğru aktarma noktasında pek çok hataya düşülmesine sebep olmuştur. Benzer kullanım ve hatalar zinciri Baltacıoğlu'nun özgün Kur'ânî kavramlara yüklediği manalarda da kendini göstermektedir. Nitekim aşağıda bunların bir kısmına yer verilmiştir.

3.2.1.4. Kavram Çevirilerine Örnekler

Kur'ânî kavramların veya terimlerin çevirilerinde gereken hassasiyetin gösterilmemesi, Türkçe meâllerde görülen aksaklıkların en önemli sebeplerinden biri olduğu gibi 'güncelleştirme', 'arıtılmış Türkçe', 'öztürkçe' veya 'yaşayan Türkçe' gibi düşünceler bu aksaklıkların diğer sebeplerindedir. Bu itibarla Kur'ân'da kullanılan dinî terimler, tercüme

²⁷ Mü'minun 23/86.

²⁸ Fetih 48/26.

²⁹ Tevbe 9/29.

³⁰ Enfal 8/9.

³¹ Hicr 15/66.

³² Necm 53/7.

³³ Hac 22/5.

³⁴ Kasas 28/61.

³⁵ Sebe 34/2.

³⁶ Nisa 4/75.

³⁷ Bakara 2/250.

³⁸ Hud 11/108.

³⁹ Hud 11/6.

⁴⁰ Bakara 2/236.

⁴¹ A'raf 7/157.

⁴² Yusuf 12/6.

⁴³ Yunus 10/61; Sebe 34/3.

edilirken son derece dikkatli olunmalı, sonradan kazanılan anlamlara göre değil, ilk kullanıldıkları anlamlar esas alınarak tercüme edilmelidir. Dolayısıyla Kur'ânî terimleri ilk muhatapların anladığı mana ışığında çeviriye aksettirmek önem arz etmektedir. Kısaca, Kur'ân başka bir dile tercüme edilirken, gerçekten anlaşılır kılınması isteniyorsa, Kur'ân'ın ilk muhatapları için ifade ettiği kavramsal çerçeve muhafaza edilmelidir.

Bu bağlamda burada Baltacıoğlu'nun meâlinde geçen ve dikkate değer bulduğumuz bazı kavramların çeviriye nasıl yansıtıldığına örnekler ışığında yer verilecektir. Yine ilk kısımda bu kavramların çeşitli tefsir ve meâllerdeki karşılıkları, ikinci kısımda ise Baltacıoğlu'nun meâlindeki kullanımları gösterilecektir.

- "Azap, bela" yerine "Kırılağan"⁴⁴,
"Bilgi, haber" yerine "Yankı"⁴⁵,
"Bozulmak" yerine "Sasımak"⁴⁶,
"Fetih, zafer" yerine "Algı"⁴⁷,
"Gaflet" yerine "Dalğı"⁴⁸,
"Ganimet" yerine "Alıntı"⁴⁹,
"Halife, hükümdar" yerine "Buyrukçu"⁵⁰,
"İbret" yerine "Öğrence"⁵¹,
"İşaret, alâmet, nişan, şeâir" yerine "Bellik"⁵²,
"İşkence, zulüm" yerine "Ezinc"⁵³,
"Kabir" yerine "Sin"⁵⁴,
"Kavim, millet, âlem" yerine "Ulus"⁵⁵,
"Kazanç, sevap" yerine "Ekim"⁵⁶,
"Kible" yerine "Yönelge"⁵⁷,
"Kin, buğz" yerine "İğrenti"⁵⁸,
"Kurtuluş, başarı" yerine "Erim"⁵⁹,
"Nefs" yerine "Dirim"⁶⁰,
"Ordu, asker" yerine "Çeri"⁶¹,
"Ruh" yerine "Tin"⁶²,
"Sefih, akılsız, beyinsiz" yerine "Alık"⁶³,
"Süs" yerine "Bezenek"⁶⁴,
"Taht, koltuk" yerine "Kerevet"⁶⁵,
"Ümmet" yerine "Din bölüğü, din topluluğu, topluluk"⁶⁶,

⁴⁴ A'raf 7/134,135; Sebe 34/5.

⁴⁵ Al-i İmran 3/44; Tevbe 9/70; Yusuf 12/102; Buruc 85/17.

⁴⁶ Muhammed 47/15.

⁴⁷ Fetih 48/1,27.

⁴⁸ Meryem 19/39; Enbiya 21/1.

⁴⁹ Fetih 48/20.

⁵⁰ Sad 38/26.

⁵¹ Al-i İmran 3/13; Nahl 16/66; Mü'minun 23/21; Nur 24/44; Naziat 79/26.

⁵² Hac 22/36.

⁵³ Hac 22/60; Buruc 85/10.

⁵⁴ Mü'min 40/16; Kaf 50/44; Mearic 70/43.

⁵⁵ Enfal 8/53; Ra'd 13/11; Mü'min 40/5; Fussilet 41/3; Hucurat 49/11.

⁵⁶ Şura 42/20.

⁵⁷ Bakara 2/143.

⁵⁸ Maide 5/8.

⁵⁹ En'am 6/16; Tevbe 9/72.

⁶⁰ Şems 91/7.

⁶¹ Taha 20/78.

⁶² Tekvir 81/7.

⁶³ Bakara 2/13.

⁶⁴ Rad 13/17.

⁶⁵ Tur 52/21.

“Vadi” yerine “Derey”⁶⁷,
“Zafer, nasip” yerine “Yengi”⁶⁸,
“Zincir” yerine “Kangal”⁶⁹,
“Zinet” yerine “Bezek”⁷⁰ kelimelerini kullanmıştır.

Misallerde de görüldüğü gibi, Kur’ân’a ve Türkçeye mâl olmuş birçok isim ve kavramı öztürkçe gibi tartışmalı bir hususa bağlı olarak çevirme kaygısı, neredeyse tahrife varacak kadar ileri boyutlara ulaşmıştır. Nitekim bu yaklaşım tehlikeli olduğu kadar ilmîlikten de uzaktır. Dolayısıyla herhangi bir metni ve özellikle de Kur’ân’ı tercüme ederken ideolojik ve edebî kaygılardan daha çok ‘doğru anlama’ ve ‘kavrama’ esas alınmalıdır. Ancak bu şekilde insanlara Kur’ân’ın mesajı net olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı dilimizin öz malı olmuş, klişe haline gelmiş kelime ve kavramları aynen muhafaza etmek gerekmektedir.

Kısaca bu hususlara işaret ettikten sonra yayınlandıktan sonra ilim çevrelerinde olumlu ve olumsuz pek çok tartışmaya konu olan Baltacıoğlu’nun bu meâlinin hangi sâiklerle savunulduğu ve yerildiği üzerinde durulacaktır.

4.Meâl Hakkında Yapılan Tartışmalar

4.1.Tercümeyi Savunanlar

1957 yılında bu çevirinin yayınlanmasından hemen sonra Medeniyet, Cumhuriyet, Vatan ve Yeni Sabah gibi günlük gazetelerde peş peşe övgü dolu yazıların çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu yazılarda tercümenin diline methiyelerde bulunulurken, ilmî özelliklerine dair herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Örneğin, meâl neşredilmeden evvel, Hilmi Ziya Ülken, 1956 yılında yazmış olduğu Kur’ân tercümelerinin dili ile ilgili bir yazısında Kur’ân tercümelerinde kullanılan dili eski ve yeni dil olarak ikiye ayırmış, eski dil kullanan tercüme eleştirirken yeni dil kullanan tercümelerin eskilerden farklı olmadığını, ancak içlerinden birkaç tanesinin bunların dışında olduğunu ifade etmiş, sözü Baltacıoğlu’nun tercümesine getirerek “Bugünlerde İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, yıllardan beri çalıştığı Kur’ân tercümesini neşretmek üzeredir. Fatıha tercümesi, Türkçedeki başarısını gösterse gerektir.” diyerek Baltacıoğlu’nun neşredeceği Kur’ân tercümesini dili açısından takdir etmiştir.⁷¹

Diğer taraftan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun kırk beş yıl gibi uzun bir süre çıkarmış olduğu Yeni Adam dergisi bu meâlin savunucularının bayraktarlığını yapmıştır. Neredeyse tercümenin yayınlandığı 1957’nin Kasım ayından başlayarak her sayıda muhakkak bu tercümeyle ilgili bir yazı çıkmıştır. Bu yazıların kiminde tercüme, kiminde Baltacıoğlu’nun şahsı ve kiminde ise böyle bir çeviri girişiminin doğruluğu savunulmuştur.

O dönemlerde devlet idaresinde görev almış kişilerden biri olan İhsan Olgun, çevirinin dili hakkında olumlu yorumlar yaparken çevirinin ilmî niteliğinden ziyade onun Türk kültürüne ve Türk diline sağlayacağı katkılardan övgüyle söz etmiştir.(Olgun, 1957: 1)

O zamana kadar yapılan Kur’ân tercümelerindeki eksikliklerden bahseden eski Maarif vekili Hasan Âli Yücel, Baltacıoğlu’nun çevirisi için ‘şimdi tam Türkçe bir tercüme elimizdedir’ diyerek eserin dili için övgü dolu ifadeler kullanmıştır. Bu çeviriye kadar kendi dilinde doğru dürüst bir tercüme bulamadığı için bu ihtiyacını Fransızca tercümeler yoluyla gidermek cihetine gittiğini vurgulayan Yücel, seneler sonra bu isteğinin yerine geldiğini, artık bundan sonra elinde tam Türkçe bir Kur’ân olduğunu belirtmiştir. İki günde söz konusu çeviriyi okuyup bitirdiğini, artık Allah kelamını ana dilimizle bir cild içinde huşu ile okuyabileceğimizi

⁶⁶ Casiye 45/28; Hac 22/67; Bakara 2/213; Mü’minun 23/43,44; Hud 11/118; Hicr 15/5; Nahl 16/93.

⁶⁷ Naziat 79/16.

⁶⁸ Enfal 8/19; Saf 61/13.

⁶⁹ R’ad 13/5; Sebe 34/33; Yasin 36/8; Mü’min 40/71.

⁷⁰ Nahl 16/8.

⁷¹ Hilmi Ziya Ülken, “Kur’ân’ın Türkçesi”, Yeni Sabah Gazetesi, 7 Aralık 1956.

bir tercümenin bulunduğunu iftiharla söylemiştir. (Yücel, 1957: 4-5)

Yazar Nureddin Vâlâ, söz konusu çeviride ne Arapça metnin ne de maksadı ifade eden bir mukaddimenin bulunmamasını çevirinin bir eksikliği olarak ifade ettikten sonra bu çevirinin devrin gidişine uygun bir çalışma olduğunu belirtmiş, özellikle İnşirah sûresinin tercümesini edebi olarak başarılı bulduğunu kaydetmiştir.(Vâlâ, 1957: 7)

Tanınmış psikolog ve filozof Mustafa Şekip Tunç, 'Kur'ân tercümeleleri ve Baltacıoğlu' başlıklı yazısında bu çevirinin tenkit yerine takdir edilmesi gereğinin üzerinde durarak bu çevirinin Kur'ân'ı anadiliyle anlamak isteyen halka yardımcı olduğunu vurgulamış, bu tercümenin işlevine dair takdir ifade eden görüşlerini belirtmiştir.(Tunç, 1958: 2-3)

Hülasa özellikle devrimlerin ve uluslaşma ideolojisini savunan düşünürlerin övgülerine mazhar olan Baltacıoğlu'nun Kur'ân tercümesinin, dili açısından daha çok taraftarı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu tercümenin Müslüman Türk çocukları için Kur'ân'ı anlama noktasındaki sıkıntıları giderdiği hatta onun ortaokullarda okutulan din dersleri için kaynak olması teklifi bile gündeme getirilmiştir.(Aşkın, 1958: 4) Kimileri de tercümenin dili kadar şeklinin de güzel olduğu üzerinde durmuş, tercümenin son derece sade ve anlaşılır olduğu, yaldızlı sayfa, resimli kapak ve süs gibi unsurlardan uzak, gösterişsiz yapısına dikkat çekmiştir.(Barlas, 1958: 6) Diğer taraftan bu tercümeyle dil inkılabına inanan vatandaşlar tarafından sahip çıkılması gerektiği belirtilmiş (Us, 1959: 4), bu tercümenin tıpkı batıdaki reform sürecinde olduğu gibi Türklerin de millî bir din ve millî bir kitap ihtiyacını karşılayacak katkıyı sağlayacağı görüşü de öne sürülmüştür. Hatta bu çeviri vesilesiyle Baltacıoğlu'na beklenen Luther yakıştırması dahi yapılmıştır.(Özertim, 1959: 6)

Dönemin ünlü şairlerinden biri olan Ahmet Kutsi Tecer, Mehmed Akif Ersoy'un yaptığı Kur'ân tercümesinin elimizde olmayışından duyduğu üzüntüyü belirttikten sonra bu boşluğun Baltacıoğlu'nun tercümesiyle kısmen dolduğunu söylemiş, bu tercümenin gerçek bir iman ve vecd mahsulü olduğunu, ruhani bir hava yansıttığını, Türkçesinin güzelliğinden kendisini alamadığını aktarmıştır. (Tecer, 1959: 3)⁷²

Netice olarak bu çeviriyi savunanların neredeyse tamamı bir Kur'ân tercümesini değerlendirecek daha pek çok ilmî ölçüt varken ideolojik ve siyasî perspektiflerden yaklaşarak sadece onun dili ve Türk inkılabı açısından işlevi üzerinde durmuşlar, bu meâlin dînî ve ilmî açılardan değerlendirmesine pek yanaşmamışlardır.

4.2.Tercümeyle Tenkit Edenler

Yaptığı Kur'ân meâli kendisine yakın birçok kimse tarafından takdir edilen Baltacıoğlu, başta Sebülürreşâd dergisi olmak üzere dönemin muhafazakâr basını tarafından pek çok eleştirisinin hedefi haline gelmiştir. M. Raif Ogan, Hasan Basri Çantay, Ali Rıza Sağman vb. isimler İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kur'ân tercümesindeki yanlışları ilmî açılardan açıkça ortaya koymuş ve bunları sıkça dile getirmişlerdir. Yine farklı dergi ve gazetelerde bu tercümeyle eleştiren birtakım yazılar neşredilmiştir.

Sebülürreşâd dergisinde bu çeviri hususunda ard arda en fazla eleştiri yazısını M. Raif Ogan kaleme almıştır. Bu eleştirilerde Baltacıoğlu'nun İslamî ilimlerde fazla birikimi olmadığı noktası dile getirilmekte, onun Kur'ân'ı tercüme için gerekli olan lügat, nahiv, belâgat, tefsir, nâsih-mensuh, esbâb-ı nüzul vb. bilgilerden uzak olduğu hususu gündeme getirilmektedir.

Ogan, bir başka yazısında Baltacıoğlu'nun tercümesinin akıcı ve kolay anlaşılır bir Türkçe olmadığını, onun uydurma, üretme ve doğurtma çeşidinden pek çok sözcükler kullandığını, bunlara insanların ne konuşmasında ne de yazısında rağbet göstermediğini söylemiştir. Ogan, Baltacıoğlu'nun terk edilmeye yüz tutmuş bir sürü cansız, donuk ses

⁷² Çeviriyle ilgili bu ve buna benzer başka görüşler için bkz. Haldun Özen, "Dil Devrimi ve Öztürkçe Kur'ân", Yeni Adam, 1963, S.775, s. 5; Ali Rıza Önder, "Baltacıoğlu'nun Kur'ân Çevirisi", Yeni Adam, 1973, S.868, s. 7; Ali Baltacıoğlu, "Ölümsüz Baltacıoğlu", Yeni Adam, 1978, S.921, s. 65; Cemal Kutay, Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret:Türkçe İbadet, Anadilimizle Kulluk Hakkı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 76.

şekillerine kendi tercümesinde yer verdiğini, tercümelerini beğenmediği eskilere rahmet okutur bir tarzda oluşturduğunu, bundan dolayı tercümenin üslubunu beğenmek şöyle dursun, onu tam bir Türkçe saymakta bile tereddütlerinin var olduğunu ifade etmiştir.(Ogan, 1956: 259-262)

Aynı şekilde Ogan'ın, Baltacıoğlu'nun Yasin süresinin tercümesinden yola çıkarak onun belli bir yöntem izlemediği (Ogan, 1956: 259-262), çeviride çok sık olarak kullandığı ancak günlük hayatta kolay kolay rastlanılmayan kelimeleri tercih ettiği (Ogan, 1956: 218), kelamın mana ve mefhumunu tahrife yol açtığı (Ogan, 1956: 218, 278.), Kur'an'a özgü kavramları tevîl ederken hataya düştüğü (Ogan, 1956: 307) vb. hususlar başta olmak üzere birçok konuda tercümeyle tenkit ettiği görülmektedir.

Sebilürreşâd dergisinde isimsiz olarak yayınlanan bir başka yazıda, gerek Baltacıoğlu'nun şahsı gerekse meâli kastedilerek birtakım eleştiriler sıralanmıştır. Bu eleştirilerde Baltacıoğlu'nun hiç Arapça bilmediği, onun eski Kur'an tercümelerini toplayıp onların kelimelerini ve cümlelerini değiştirdikten sonra meâline naklettiği, Türk milletinin kullanmadığı acayip sözlerin, sıkıcı tabirlerin bu tercümede bolca yer aldığı, üstelik bu hatalı tercümelerin 'Türkçe Kur'an' diye Kur'an yerine ikame edilmesinin büyük bir günah ve saygısızlık olduğu vurgulanmıştır.⁷³(İsimsiz, 1957: 393)

Aynı dergide kaleme alınan diğer bir makalede ise İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından yapılan Kur'an tercümesinin altında yatan niyetler sorgulanmış, bütün bunların Kur'an'a karşı bir suikast niteliği taşıdığı dile getirilmiş, bu tercümenin devrimin bir projesi olduğu vurgulanmış, hatta bu tercümenin Baltacıoğlu'na Halk Partisi tarafından hazırlanmış olduğu, bu vesileyle de Kur'an'ın aslının ortadan kaldırılacağı ima edilmiştir.(Güven, 1957: 93)

Yazar Refii Cevat Ulunay, Baltacıoğlu'nun Kur'an tercümesini eleştirirken tercümede kullanılan bu fakir lehçenin 'Allah Kelâmı'nı ifade etmekten çok uzakta olduğunu kaydetmiştir. Ulunay, yazısında Baltacıoğlu'nun kullandığı bu Türkçe ile usul ve adâp dâhilinde mektup yazmaya dahi imkân yokken, Allah kelâmını tercümeyle kalkışmanın anlaşılabilir bir iş olduğunu ifade etmiştir.(Ulunay, 1957: 396)

Meşhur edebiyatçı Peyami Safa da eleştiri kervanına katılmış, tercümede kullanılan dili, ölü Türkçe'den ilkel sözcükler alınmasını, Baltacıoğlu'nun Arapça konusundaki yetersizliğini ve tercümede yer alan uydurma kelimeleri belirtmiş; Kur'an tercümesinin bir deneme konusu yapılamayacağından hareketle çeviriye karşı çıkmıştır.(Safa, 1957: 397)

Son dönem İslam âlimlerinden olan Hasan Basri Çantay, Baltacıoğlu'nun tercümesi üzerinde titiz incelemeler yapmış ve tercümede birçok yanlış bulmuş, bulduğu bu yanlışları yazılarıyla kamuoyuna açıklamıştır. Çantay özetle, Baltacıoğlu'nun Arapçayı tam bilmediği için âyetleri ve kelimeleri tercüme ederken sık sık hataya düştüğünü belirtmiş, örneklerle bunları izah etmiştir.(Çantay, 1957: 130-131)⁷⁴

Hafız Ali Rıza Sağman, tercümeyle eleştiri babında sadece Fatıha süresini ele alarak gördüğü yanlışları tek tek tespit etmiş ve söz konusu tespitlerini makale olarak yayınlamıştır. Sağman bu çalışmasında, gördüğü yanlışları dört madde halinde uzun uzun açıklamış, genel olarak tercümenin dilini, Kur'anî kelimelere verilen hatalı karşılıkları, yersiz ekleme ve çıkarmaları tenkit etmiştir.(Sağman, 1962; 283-284)⁷⁵

Bazı kimseler tarafından söz konusu tenkitler daha da ileri boyutlara taşınarak Baltacıoğlu'nun kişiliğine kadar uzanmış, onun dinsiz, komünist, mason olduğuna dair

⁷³ Benzer nitelikte bir eleştiri yazısı için bkz. Mehmed Lütfi (1962), "Kur'an Çevirileri ve Çevirenlerine Dair", İslam Mecmuası, C. V, S. 52, s. 110.

⁷⁴ Hasan Basri Çantay'ın çeviriyle ilgili diğer yazıları için bkz. "Baltacıoğlu ve Kur'an", Sebilürreşâd,1957, C.XI, S.256, s. 82; "Baltacıoğlu ve Kur'an", Sebilürreşâd,1957, C.XI, S.257, s. 100; "Baltacıoğlu ve Kur'an", Sebilürreşâd, 1958, C.XI, S.260, s. 146-147.

⁷⁵ Yazarın eleştiri mahiyetinde olan benzer bir risalesi için bkz. Hafız Ali Rıza Sağman (1957), Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Karsısında Üç Profesör: Hilmi Ziya Ülken, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Besim Atalay, Ahmet Sait Matbaası İstanbul.

ithamlar yapılmıştır. Bu kimseler böyle bir insanın Kur'ân tercümesinin okunmayacağını ve onun Kur'ân'ı kasten tahrif etme niyeti taşıdığını dile getirmişlerdir. Ancak Baltacıoğlu bu tür iddiaların hiç birini kabul etmeyerek kendini savunmuştur.(Baltacıoğlu, 1959: 1)

Son olarak Kur'ân çevirileri konusundaki çalışmaları ile dikkat çeken Düccane Cündioğlu, Baltacıoğlu'nun bu çevirisinin dinî denebilecek herhangi bir neticenin istihsaline işaret etmediğini belirtmektedir. Aynı zamanda onun sürekli olarak 'uluslaşma' olgusuna atıfta bulunarak, siyasi bir karakter sergilediğini ve bu durumu meâline yansıttığını ifade etmektedir.(Cündioğlu,1996: 201)

Genel olarak bu eleştirilerin Baltacıoğlu'nun Arapça ve İslâmî ilimlerdeki yetersizliği, çeviride kullandığı dil ve üslubun anlaşılabilirliği, tercüme boyunca özgün Kur'ânî ve İslâmî kavramların içeriğini boşalttığı, günlük hayatta kullanılmayan kelimeleri meâlinde kullandığı, tahrife kapı araladığı, yüzyıllar öncesinden kalma eski Kur'ân çevirilerinden aldığı güncel olmayan kavramları tercümesinde sıkça kullandığı, bu meâlin siyasi bir projenin parçası olduğu vb. hususlarda yoğunlaştığı görülmektedir ki biz de bu tenkitlerin haklı olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira meâlin ortaya çıkış süreci, o zamanlar ülkenin dinî ve siyasi olarak içinde bulunduğu şartlar ve Baltacıoğlu'nun genel görüşleri ve fikir dünyası bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

Değerlendirme

Cumhuriyet dönemi Kur'ân tercümelemleri bağlamında ele almaya çalıştığımız ve yayınlandığı dönemde müspet ve menfi tartışmalara konu olan, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Kur'ân meâli hakkındaki bu çalışmamızda ulaşılan sonuçları şöyle hülasa etmek mümkündür.

Baltacıoğlu'nun yaptığı bu Kur'ân tercümesi, özgün pek çok Kur'ânî ve İslâmî kelimelerin dinî ve edebî özelliğini ortadan kaldırmış, onları çok basit hale getirerek anlam daraltmasına uğratarak bu kelimelerin içerikliğini boşaltmıştır. Ve sonuçta dili açısından yetersiz kalan, derinlikten yoksun bir çeviri ortaya konulmuştur.

Diğer taraftan birçok kelime ve deyim eksik tercüme edilmiş, bazen de tercüme edilmeden bırakılmıştır. Ayrıca kullanılan Türkçe halkın kullandığı Türkçeyle uyum göstermekten uzak kalmıştır. Nitekim Baltacıoğlu, halkın kolay anlayabileceği türden bir çeviri üslubu oluşturma sâikiyle yola çıkmış, ancak neticede çoğu kimsenin anlayamayacağı bir çeviri ortaya koymuştur. Zira gerek meâlin yayınlandığı 1950'li yıllarda gerekse günümüzde, çeviride kullanılan kelime ve deyimler, halk dilinde ve ilmî çalışmalarda ya hiç kullanılmayan ya da çok nadir kullanılan özelliğe sahip olan türden kelime ve deyimlerdir.

Onun bazı konulara getirdiği özgün ve cesur açılımların yanında Kur'ânî bilgilerden mahrum oluşunun ortaya çıkardığı eksiklik çeviri boyunca kendini hissettirmiştir. Dolayısıyla, Kur'ân'ın bir bütünlük içerisinde tercüme edilmesi gerekirken, Baltacıoğlu, parçacı bir yaklaşım içerisinde olmuş, âyetlerin ve sûrelerin bütünlüğünü gözden kaçırmıştır. Aynı zamanda teknik anlamlarda kullanılan bazı lafızların dinî ve kültürel derinliklerini koruyamamıştır.

Baltacıoğlu, meâl çalışmalarına özgün bir katkı sağlamak yerine, eski Türkçe kelimeleri gün ışığına çıkararak yeni bir dil kurmaya gayret etmiş, meâlini de buna deneme konusu yapmıştır. Her şeyden önce, Kur'ân-ı Kerim Türkçeye çevrilirken, bu Türkçe meâli okuyacak olan okurların konuştukları dil göz önünde bulundurularak, halkın okuyup anlayabileceği bir dilin kullanılması gerekir. Dolayısıyla günümüz Türkçesinde yer almayan kelimelere (sin, sungen, çimge, tapkı, gönenc vb. gibi), zaruret olmadıkça yer verilmemelidir.

Yine asıl alanının eğitim ve sanat olması, dinî ilimlerde yetkinlik sahibi olmayışı ve İslâmî ilimlerdeki eksikliği, özellikle de Arapça noktasında bilgisinin az oluşu Baltacıoğlu'nun nitelikli ve özgün bir çalışma yapmasına engel olmuştur.

Baltacıoğlu çeviri boyunca ideolojik ve siyasi kaygıları ön planda tutarak bir bakıma meâlini dil ve üslup açısından Tanzimat sonrası neşv-ü nemâ bulan ulusçuluk ve Türkçülük

ideolojisinin bir parçası haline getirmiştir. Bundan dolayı söz konusu meâl halk nezdinde ve ilim çevrelerinde hüsn-i kabul görmemiştir.

Çeviriyi yaparken kendisine hakim olan düşüncelerden en önemlisini dil devrimine hizmet düşüncesi oluşturmuştur. Nitekim yaptığı Kur'ân çevirisinin Türk dil devrimine katkısı olacağını savunarak Türk dil devrimi bütünlüğünün Kur'ân'ın öztürkçeye çevrilmesiyle tamam olacağını açıkça belirtmiştir. Bu durum onun ideolojik tavrını gösteren açık bir itiraf konumundadır.

Baltacıoğlunun, çevirisini kaleme alırken ki hareket noktalarından biri de Batı tarzı bir reform sürecine katkı sağlamak ve bu yolda dinin Kur'ân'ın çevirisi üzerinden dönüşmesini sağlamak olduğu için çıkış noktası itibarıyla batılılaşma projesinin kaygısını gütmüştür.

Son olarak belirtmelidir ki şekli açılardan da birçok eksiğiyle göze batan söz konusu bu meâl, dil ve üslubunun yetersizliği, bütünlükten uzak oluşu ve Kur'ân'ın temel mesajını muhataba aktarmadaki yüzeyselliği sebebiyle kalıcı olamamış, Türkçe Kur'ân tartışmaları ve dönemin siyasî mülâhazalarının gölgesinde kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Kur'ân, (terc. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu), Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., Ankara 1957.
Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, (Haz. Hasan Basri Çantay), Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1962.
Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, (terc. Suat Yıldırım), Feza Gazetecilik, İstanbul 1998.
Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi, (terc. Elmalılı Hamdi Yazır, Haz. Ertuğrul Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul 2000.
Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (Feyzü'l-Furkân), (terc. Hasan Tahsin Feyzili), Server İletişim, İstanbul 2003.
Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
AKGÜN, M. Zerrin (1978). "Çeşitli Yönleriyle Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, S. 921, s. 38.
AKSÜT, Ali Kemal. "Kur'ân'ın Tercümesi Oyuncak Haline Getirilemez", *Sebülürreşâd*, XI, S. 257, s. 101.
ARISOY, Süleyman (1978). "Çağdaş Türk Düşünce, Sanat Kuramcısı ve Devrimcisi Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, S. 921, s. 45.
AŞKIN, Vehbi Cem (1958). "Türkçe Kur'ân", *Yeni Adam*, S. 761, s. 4.
AYDAR, Hidayet (1996). *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık.
AYTAÇ, Kemal (1979). "İ.Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri", *D.T.C.F. Dergisi, Araştırma*, C. XI, S. 2, s. 166.
BALTACIOĞLU, Ali (1978). "Ölümsüz Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, S. 921, s. 65.
BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı (1914). *Terbiye ve İman*, İstanbul: Yeni Turan Matbaası.
----- (1922). "Hz.İbrahim (a.s.) Bir Türktür", *Tevhid-i Efkâr*, 9-10 Haziran 1340.
----- (1922). "Hz.Sârâ Hz.İbrahim'in Nesi İdi?" *Tevhid-i Efkâr*, 19 Haziran 1340.
----- (1936). "Evet Özdilçiliği Adamakıllı Benimsedim", *Yeni Adam*, S. 124, s. 3.
----- (1938). "Hayatım", *Yeni Adam*, S. 142, s. 15.
----- (1938). "Hayatım", *Yeni Adam*, S. 156, s. 15-17.
----- (1940). "Hayatım", *Yeni Adam*, S. 286, s. 18.
----- (1942). "Dilde Türk'e Doğru", *Yeni Adam*, S. 393, s. 2.
----- (1951). "Kur'ân Felsefesi", *Yeni Adam*, S. 694, s. 2.
----- (1951). "Kur'ân Tercümelere", *Yeni Adam*, S. 693, s. 8.
----- (1952). "Kur'ân'ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur'ân Nedir?", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. I, S. 2-3, s. 32.
----- (1953). "Kur'ân Felsefesi Üzerine İnceleme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, s. 2.
----- (1954). "Ulu Gerçek Üzerine", *Yeni Adam*, S. 744, s.1.
----- (1955). "Kur'ân Nasıl Bir gerçektir?", *Türk Düşüncesi Dergisi*, C. XIII, S. 17, s. 328.
----- (1956). "Allah Nedir?", *Din Yolu*, C. I, S. 1, s. 5.
----- (1956). "Din Pedagojisinin Ödevi", *Din Yolu*, S. 5, s. 5.
----- (1956). "Dinsiz Ahlâk Olur mu?", *Din Yolu*, C. I, S. 7, s. 2.
----- (1956). "Ey Türkiye'yi Kalkındırmak İsteyen İyi İnsanlar, Size Sesimi Nasıl İşittirebileceğim Ben?", *Din Yolu*, C. I, S. 4, s. 2.
----- (1956). "Kur'ân Âyetlerine Göre Allah Nedir?", *Din Yolu*, C. I, S. 1, s. 5.
----- (1956). "Türkiye'de Din Anlayışı", *Din Yolu*, C. I, S. 1, s. 2.
----- (1957). "Kur'ân Çevirmeleri Neden Yanlışlarla Doludur", *Yeni Adam*, S. 758, s. 1.
----- (1959). "Bana Dinsiz, Mason, Komünist Diyenlere Cevap Veriyorum", *Yeni Adam*, S. 768, s. 1.
----- (1959). "Dine Doğru", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VI, S. I-IV, s. 58-59.
----- (1959). "Kur'ân'ı Türkçeye Niçin Çevirdim, Kur'ân'ı Türkçeye Nasıl Çevirdim?", *Yeni Adam*, S.767, s. 2.
----- (1961). *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
----- (1994). *Türk'e Doğru*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
----- (1996). *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, Konya: Esra Yayınları.
BARLAS, Yaşar Fevzi (1958). "Bir Adam ve Eseri", *Yeni Adam*, S. 761, s. 6.

- BAYRAKTAR, M. Faruk (1992). "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *DİA*, İstanbul, C. V, s. 37.
- CERRAHOĞLU, İsmail (1993). *Tefsir Usulü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- CÜNDİOĞLU, Düccane (1996). "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", II. Kur'an Sempozyumu 4-5 Kasım 1995, Ankara Bilgi Vakfı, s. 201.
- ÇANTAY, Hasan Basri (1957). "Baltacıoğlu ve Kur'an", *Sebilürreşâd*, C. XI, S. 256, s. 82.
- (1957). "Baltacıoğlu ve Kur'an", *Sebilürreşâd*, C. XI, S. 257, s. 100.
- (1957). "Baltacıoğlu ve Kur'an", *Sebilürreşâd*, C. XI, S. 259, s. 130-131.
- (1958). "Baltacıoğlu ve Kur'an", *Sebilürreşâd*, C. XI, S. 260, s. 146-147.
- ÇELİK, Abbas (1999). "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimimiz", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, s. 177.
- DEMİRÇİ, Muhsin (2001). *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- ER, Hamit (1993). *İstanbul Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı.
- ERGİN, Osman Nuri (1977). *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Neşriyat.
- GÖRAL, Vural (2003). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce V: Muhafazakârlık, Edit: Ahmet Çiğdem, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÜVEN, Mustafa (1957). "Kur'an'a Karşı Suikast", *Sebilürreşâd*, C. XI, S. 256, s. 93.
- İŞİCİK, Yusuf (2001). "Kur'an-ı Kerim'in Tercüme Edilmesi ve Âyetlerin Sıhhatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülahazalar", *İslamî Araştırmalar*, S. XIV, s. 2.
- İsimsiz, (1957). "Kur'an'la Oynuyorlar", *Sebilürreşâd*, C. X, S. 250, s. 393.
- KAÇMAZOĞLU, Bayram (2001). "Bir Halk Adamı Olarak Aydının Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *Doğu- Batı*, S. 16, s. 204.
- KOLÇAK, Sabri (1968). *İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir: y.y.
- KUTAY, Cemal (1998). *Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Türkçe İbadet, Anadilimizle Kulluk Hakkı*, İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- LÜTFİ, Mehmed (1962). "Kur'an Çevirileri ve Çevirenlerine Dair", *İslam Mecmuası*, C. V, S. 52, s. 110.
- OGAN, M. Raif (1956). "Baltacıoğlu'na Cevap", *Sebilürreşâd*, C. IX, S. 217, s. 259-262.
- (1956). "Baltacıoğlu'na Cevap", *Sebilürreşâd*, C. IX, S. 218, s. 277-278.
- (1956). "Asrî Din Âlimleri!", *Sebilürreşâd*, C. IX, S. 220, s. 307.
- OLGUN, İhsan (1957). "Kur'an", *Yeni Adam*, S. 759, s. 1.
- ÖNDER, Ali Rıza (1973). "Baltacıoğlu'nun Kur'an Çevirisi", *Yeni Adam*, S. 868, s. 7.
- ÖZEN, Haldun (1963). "Dil Devrimi ve Öztürkçe Kur'an", *Yeni Adam*, S. 775, s. 5.
- (2000). "Baltacıoğlu'nun 'Hayatım' Adlı Tefriki Hakkında Ek Bilgiler", *Kebikeç Dergisi*, S. 9, s. 9-20.
- ÖZERDİM, Sami Nabi (1959). "Türkçe Kur'an", *Yeni Adam*, S. 767, s. 6.
- SAFA, Peyami (1957). "Kur'an Tercümesi", *Sebilürreşâd*, C. X, S. 250, s. 397.
- SAĞMAN, Hâfız Ali Rıza (1957). *Kur'an'ın Türkçeye tercümesi Karsısında Üç Profesör: Hilmi Ziya Ülken, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Besim Atalay*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- (1962). "Kur'an Tercüme Hakkında, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Tercümesi", *Sebilürreşâd*, C. XIV, S. 343, s. 283-284.
- (1998). "Kur'an-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi", nşr. Düccane Cündioğlu, *İslâmiyat Dergisi*, C. I, S. 2, s. 108-116.
- ŞEN, Ercan (2008). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Kur'an Meâli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TECER, Ahmet Kutsi (1959). "Mehmet Akif 40 Yıl Sonra", *Yeni Adam*, S. 766, s. 3.
- TOZLU, Necmettin (1989). *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Meb Yayınları.
- TUNÇ, Mustafa Şekip (1958). "Kur'an Tercüme Hakkında ve Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, S. 761, s. 2-3.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1983). *Millî Kültür, Modernleşme ve İslam*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- ULUNAY, Refii Cevat (1957). "Yeni Türkçe Kur'an", *Sebilürreşâd*, C. X, S. 250, s. 396.
- US, Asım (1959). "Öztürkçe Kur'an", *Yeni Adam*, S. 767, s. 4.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1956). "Kur'an'ın Türkçesi", *Yeni Sabah Gazetesi*, 7 Aralık 1956.
- (1966). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya: Selçuk Yayınları.
- (t.y.). *Ziya Gökalp*, İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- VÂLÂ, Nureddin (1957). "Türkçe Kur'an", *Yeni Adam*, S. 759, s. 7.
- YÜCEL, Hasan Âli (1957). "Yeni Türkçe Kur'an", *Yeni Adam*, S. 759, s. 4-5.